

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΘΕΜΑ: ΟΠΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ-ΒΡΕΦΟΥΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του/Της Κυριακοπούλου Αντωνία

Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Κοκκινάκη Θεανώ

Ρέθυμνο, 2013

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΕΛ.3
1.ΒΛΕΜΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΓΟΝΕΑ-ΒΡΕΦΟΥΣ	ΣΕΛ.5
1.1Πρώιμη αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους	ΣΕΛ.5
1.2Όραση	ΣΕΛ.8
1.2.1Εστίαση, χρωματική όραση, σχήματα, οπτική αντίληψη	ΣΕΛ.8
1.2.2Προτίμηση σε πρόσωπα	ΣΕΛ.10
1.3Βλεμματική επαφή	ΣΕΛ.12
1.3.1Εξελικτική πορεία της βλεμματικής επαφής	ΣΕΛ.19
1.3.2 Πλαίσια μέσα στα οποία εκτυλίσσεται η βλεμματική επαφή	ΣΕΛ.21
1.3.3Παράγοντες που επηρεάζουν τη σύναψη βλεμματικής επαφής	ΣΕΛ.29
1.3.3Απο κοινού προσοχή	ΣΕΛ.34
Σύνοψη	ΣΕΛ.36
Τα κενά των προηγούμενων ερευνών	ΣΕΛ.36
Σκοπός της παρούσας έρευνας	ΣΕΛ.37
2.ΜΕΘΟΔΟΣ	ΣΕΛ.38
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	ΣΕΛ.40
ΣΥΖΗΤΗΣΗ	ΣΕΛ.69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	ΣΕΛ.74

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την βρεφική ηλικία, κυρίως τους πρώτους μήνες ζωής του βρέφους, αναπτύσσεται μια ξεχωριστή σχέση μεταξύ μητέρας και βρέφους. Το βρέφος θεωρεί την μητέρα του ως το άτομο που του παρέχει ασφάλεια, αγάπη, και τρυφερότητα. Η μητέρα είναι ο άνθρωπο που αλληλεπιδρά με το βρέφος, το βοηθά να επιβιώσει, να αναπτύξει συναισθήματα και αργότερα να έρθει σε επαφή με το υπόλοιπο κοινωνικό περιβάλλον και μάλιστα αποσκοπεί στην ομαλή ένταξή του στο περιβάλλον αυτό. Γι' αυτό το λόγο τα βρέφη μέχρι τους πρώτους 6 μήνες έχουν ως κέντρο προσοχής τους τη μητέρα ενώ από τους 6 μήνες και έπειτα δείχνουν να στρέφουν το ενδιαφέρον τους περισσότερο σε άλλα αντικείμενα έχοντας πάντα σαν ασφαλή βάση τους την αγκαλιά της μητέρας.

Πέρα από αυτό μεγάλο ενδιαφέρον έχουν δείξει οι επιστήμονες για τις συμπεριφορές που υιοθετεί το βρέφος κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης με τη μητέρα. Το βρέφος είναι ικανό να αντιδρά στην ομιλία και το άγγιγμα της μητέρας στρέφοντας το βλέμμα προς αυτήν με αποτέλεσμα μητέρα και βρέφος να έρθουν σε επαφή. Η επαφή αυτή διευκολύνεται πάρα πολύ από το βλέμμα, το οποίο αποτελεί τρόπο έκφρασης τόσο του βρέφους όσο και της μητέρας.

Το βρέφος μέσω οπτικής επαφής αλλά και άλλων συμπεριφορών, όπως κλάμα πιπίλισμα και χαμόγελο, εκφράζει στο πρόσωπο φροντίδας συναισθήματα και ανάγκες που δεν μπορεί να εκφράσει με την ομιλία. Από την άλλη μεριά, η μητέρα αποκτά μια αίσθηση ανταμοιβής, για την κάλυψη των αναγκών του βρέφους, όταν εκείνο την κοιτά στα μάτια ή της χαμογελά. Επιπλέον και η ίδια μέσω βλεμματικής επαφής εκφράζει συναισθήματα και αισθάνεται ευχαρίστηση πιστεύοντας πως το βρέφος αρχίζει να επικοινωνεί ουσιαστικά μαζί της. Γι' αυτό λοιπόν οι ερευνητές έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι η βλεμματική επαφή είναι από τα βασικότερα μέσα για τη δημιουργία αλληλεπίδρασης.

Στη συγκεκριμένη εργασία το θέμα που θα αναλυθεί είναι η ανάπτυξη της βλεμματικής επαφής μεταξύ μητέρας και βρέφους και η εξέλιξή της με την πάροδο του χρόνου. Επιπλέον, θα καταγραφούν κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες η βλεμματική επαφή, είτε δεν αναπτύσσεται

ομαλά, είτε δεν αναπτύσσεται καθόλου και ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη της βλεμματικής επαφής. Τέλος θα αναφερθώ πολύ συνοπτικά στην από κοινού προσοχή μητέρας-βρέφους σε αντικείμενα, που είναι η εξέλιξη της βλεμματικής επαφής σε βρέφη ηλικίας μεγαλύτερης των 6 μηνών.

1. ΒΛΕΜΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ

ΓΟΝΕΑ-ΒΡΕΦΟΥΣ

1.1 Πρώιμη αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους

Κατά το πέρασμα των χρόνων έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες για την αλληλεπίδραση μητέρας και βρέφους κατανοώντας το πόσο σημαντική είναι αυτή η σχέση για τη μετέπειτα εξέλιξη του ανθρώπου. Αποτέλεσμα αυτής της αλληλεπίδρασης σύμφωνα με τον Bowlby, είναι η προσκόλληση και η δημιουργία συναισθηματικού δεσμού του βρέφους με τη μητέρα. Η λειτουργία της προσκόλλησης είναι η αίσθηση της ψυχολογικής ασφάλειας που λαμβάνει το βρέφος από τη μητέρα (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1990). Η προσκόλληση του βρέφους στο πρόσωπο φροντίδας γίνεται αντιληπτή από τρεις βασικές συμπεριφορές. Το άτομο στο οποίο είναι προσκολλημένο το βρέφος είναι ικανό να καθησυχάσει και να ηρεμήσει το βρέφος καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο, το βρέφος είναι πιθανότερο να πλησιάσει το πρόσωπο της προσκόλλησης για παιχνίδι ή παρηγοριά σε σχέση με άλλα άτομα και θα φοβηθεί περισσότερο όταν τα πρόσωπα φροντίδας είναι απόντα παρά όταν είναι παρόντα (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1990).

Ο Brazelton και οι συνεργάτες του το 1974 διατύπωσαν την άποψη, ότι τα βρέφη μαθαίνουν ν' ανταποκρίνονται στο περιβάλλον τους δημιουργώντας καταρχάς μια σχέση αλληλεπίδρασης με την μητέρα τους. Στο ίδιο μήκος κύματος και ο Bornstein με τους συνεργάτες του (1992), θέλοντας να τονίσουν την αξία της σχέσης μητέρας-βρέφους, υποστήριξαν ότι μέσω του μητρικού λόγου η μητέρα μεταβιβάζει στο παιδί την πρόθεση για κοινωνική αλληλεπίδραση επικεντρωμένη στην περιγραφή και ανακάλυψη του περιβάλλοντος (Herrera, Reissland & Shepherd, 2003).

Ο Hertstein (2002) θεώρησε ότι μέσω αυτής της ιδιαίτερης επαφής η μητέρα και το βρέφος ανταλλάσσουν συναισθήματα και σκέψεις με αποτέλεσμα πέρα από την πρώτη επαφή με το εξωτερικό περιβάλλον να αναπτύσσεται και συναισθηματική επικοινωνία. Η επαφή αυτή, σύμφωνα με τον Hertstein, είναι μια αμφίδρομη επικοινωνιακή και δυναμική διαδικασία η οποία είναι

αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, ατομικών διαφορών καθώς και αναπτυξιακών αλλαγών γι' αυτό και είναι τόσο διαφορετική από βρέφος σε βρέφος και από μητέρα σε μητέρα (Herrera et al., 2003).

Η σχέση αλληλεπίδρασης μητέρας-βρέφους, που επηρεάζεται από εγγενείς αλλαγές, είναι υψίστης σημασίας για την επιβίωση και τη συναισθηματική ανάπτυξη των βρεφών, καθώς τους πρώτους μήνες της ζωής τους τα βρέφη εξαρτώνται απόλυτα από το πρόσωπο φροντίδας τους και κατά συνέπεια από τη μεταξύ τους σχέση. Γι' αυτό το λόγο μάλιστα, όπως υποστήριξε και ο Johnson και οι συνεργάτες του το 1991, αμέσως μετά τη γέννηση τα βρέφη δείχνουν μια ιδιαίτερη προτίμηση στο κοίταγμα προσώπων και κυρίως στα μάτια (De Graag , Cox, Hasselman, Jansen, De Weerth, 2012).

Πέραν των εγγενών αλλαγών, η αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους επηρεάζεται και από τα χαρακτηριστικά, τις συμπεριφορές και τις ατομικές διαφορές κάθε βρέφους. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η ιδιοσυγκρασία, το φύλο, η σειρά γέννησης, η κατάσταση του βρέφους και η ανταπόκριση σε απτικά, οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα. Ωστόσο, τα σωματικά χαρακτηριστικά, όπως η ορθοστατική θέση και ο μυϊκός τόνος του βρέφους, επηρεάζουν εξίσου την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους, είτε επιδρώντας στις κινήσεις της μητέρας και τον τρόπο που εκείνη χειρίζεται το μωρό, είτε, όπως υποστήριξε ο Wolff (1971), επιδρώντας στα συναισθήματά της (Osofsky,1979). Επιπλέον, σύμφωνα με τους Moss (1967) και Richards (1971), συμπεριφορές όπως οι αναστεναγμοί, το κλάμα και η ανικανότητα των βρεφών να αυτοεξυπηρετηθούν κινητοποιούν τους γονείς ώστε να τα φροντίσουν (Osofsky,1979).

Ο Feldman (2007a) ισχυρίστηκε ότι η σχέση αλληλεπίδρασης με το πέρασμα του χρόνου γίνεται πιο πολύπλοκη και πιο συγχρονισμένη (Jolien A. de Graag et al., 2012). Σύμφωνα με τους Feldman & Eidelman (2007), τους Minde, Marton, Manning, & Hines (1981) και τους Oehler, Eckerman, & Wilson (1988) η μητέρα αλληλεπιδρά με το βρέφος με πολλούς τρόπους, όπως βλεμματική επαφή (κοιτώντας το παιδί στο πρόσωπο), υψηλής συχνότητας φωνοποιήσεις και άγγιγμα. Το βρέφος από την άλλη πλευρά, ανταποκρίνεται με τη σειρά του είτε με το βλέμμα, αφού

πρώτα το αγγίζει το πρόσωπο φροντίδας (Lavelli & Fogel, 2005), είτε κινώντας τα άκρα του συντονίζοντας τα με τη φωνή του ενήλικα (Condon & Sander, 1974), με την προϋπόθεση βέβαια ότι έχει προηγηθεί πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση. Συνεπώς ο Feldman κατέληξε στο συμπέρασμα το 2007, ότι η οπτική επαφή είναι προαπαιτούμενη για την αλληλεπίδραση (Jolien A. de Graag et al., 2012).

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί, πως, ενώ η πλειονότητα των μελετών έχει δώσει μεγάλη έμφαση στη σχέση μητέρας-βρέφους, υπάρχουν ενδείξεις, ότι πολλά βρέφη αναπτύσσουν δεσμό προσκόλλησης και με τους πατέρες τους και μάλιστα επωφελούνται πολύ από την επαφή αυτή. Σύμφωνα με τους Parke & Tinsley (1981), παρατηρήσεις αλληλεπίδρασης πατέρων και βρεφών αποδεικνύουν πως οι πατέρες είναι εξίσου στοργικοί, ευαίσθητοι και ικανοί με τις μητέρες όταν πρόκειται να κρατήσουν και να ταΐσουν τα βρέφη (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1990). Μάλιστα έρευνα που εξέτασε την πρώτη επαφή πατέρων με τα βρέφη τους 15 λεπτά μετά τη γέννηση αποκάλυψε πως η βλεμματική επαφή μεταξύ πατέρων-βρεφών αυξήθηκε με το πέρασμα της ώρας και η συμπεριφορά των πατέρων κατά την πρώτη επαφή ήταν παρόμοια με τη συμπεριφορά τη μητέρας (Rodholm & Larsson, 1979).

Επιπρόσθετα, η Rödhholm (1981) απέδειξε μέσω της έρευνάς της ότι πατέρες, που τους επιτράπη να έρθουν σε επαφή με τα βρέφη τους αμέσως μετά την γέννηση, στους 3 μήνες εμφάνισαν περισσότερο συναισθηματικά φορτισμένες συμπεριφορές συγκριτικά με πατέρες που δεν τους είχα επιτραπεί να έρθουν σε επαφή με τα βρέφη τους. Ωστόσο υπάρχει διαφορά στις συμπεριφορές που υιοθετεί ο πατέρας και η μητέρα κατά την αλληλεπίδραση. Σε μεσαίας τάξης αμερικάνικες οικογένειες οι πατέρες διεγείρουν το βρέφος απτικά και σωματικά, ενώ οι μητέρες λεκτικά (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1990). Βέβαια τα δεδομένα αυτά μπορεί να διαφοροποιηθούν ανά πολιτισμούς. Για παράδειγμα, οι Sagi, Lamb & Gardner (1985) και ο Lamb et al. (1982) δεν βρήκαν τέτοιες διαφορές μεταξύ συμπεριφορών μητέρας και πατέρα σε ισραηλινές ή σουηδικές οικογένειες (Mussen, Conger, Kagan & Huston, 1990). Παρόλα αυτά η σχέση

μητέρας-βρέφους εξακολουθεί να είναι μοναδική κι αυτό γίνεται αντιληπτό, όπως υποστήριξαν και οι Pipp, Easterbrooks, & Brown (1993), Thompson et al. (2003) και Schoppe-Sullivan et al. (2006), από το γεγονός ότι, όταν το βρέφος βρεθεί σε μια στρεσογόνο κατάσταση, τις περισσότερες φορές προτιμά την αγκαλιά της μητέρας παρά του πατέρα (Feldman, 2009).

Συνοψίζοντας, απαραίτητη για τη δημιουργία συναισθηματικού δεσμού είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ μητέρας και βρέφους. Η προσκόλληση του βρέφους στη μητέρα είναι αναγκαία για την επιβίωση και την συναισθηματική του ανάπτυξη τις πρώτες μέρες της ζωής του, καθώς μέσω αυτής το βρέφος αποκτά μια αίσθηση ψυχολογικής ασφάλειας, μαθαίνει να αλληλεπιδρά με τον κοινωνικό του περίγυρο και ανταλλάσσει συναισθήματα και σκέψεις με τη μητέρα. Η αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους επηρεάζεται από τα χαρακτηριστικά, τις συμπεριφορές, τις ατομικές διαφορές κάθε βρέφους και τα σωματικά χαρακτηριστικά. Οι μητέρες αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους με τα βρέφη τους (άγγιγμα, βλέμμα, φωνοποιήσεις) και τα βρέφη αντιδρούν, είτε με το βλέμμα, είτε με κινήσεις του σώματος, αφού προηγηθεί πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση. Συνεπώς, η βλεμματική επαφή είναι απαραίτητη για την αλληλεπίδραση. Τέλος, δεν πρέπει να λησμονηθεί ότι δεσμός προσκόλλησης αναπτύσσεται επίσης μεταξύ πατέρα-βρέφους. Οι πατέρες είναι εξίσου στοργικοί και ευαίσθητοι με τις μητέρες με τη διαφορά ότι διεγείρουν τα βρέφη κυρίως απτικά και σωματικά, ενώ οι μητέρες λεκτικά. Ωστόσο τα δεδομένα αυτά μπορούν να διαφοροποιηθούν ανά πολιτισμούς.

1.2 Όραση

1.2.1 Εστίαση, χρωματική όραση, σχήματα, οπτική αντίληψη

Οι έρευνες ανατομίας αποδεικνύουν ότι τα βρέφη γεννιούνται μ' ένα πλήρες και ανέπαφο σύνολο οπτικών δομών (Craig & Baucum, 2007). Οι Slater & Johnson (1998) υποστήριξαν ότι ο οπτικός κόσμος των νεογέννητων είναι αρκετά συνεκτικός, και αυτό οφείλεται στην έμφυτη, οργάνωση τους οπτικού συστήματος (Craig & Baucum, 2007). Παρόλ' αυτά το οπτικό νεύρο, το

οπτικό σύστημα και οι δομές που το απαρτίζουν δεν έχουν αναπτυχθεί πλήρως, ώστε τα βρέφη να έχουν την οπτική αντίληψη ενός ενήλικα (Papalia & Wendkos Olds, 1995). Ωστόσο, τα νεογέννητα έχουν κάποιες οπτικές δεξιότητες, όπως είναι ο μερικός έλεγχος των κινήσεων του ματιού και η ικανότητα να ακολουθήσουν οπτικά ένα αντικείμενο, όπως για παράδειγμα ένα πρόσωπο, το οποίο κινείται κατά μήκος του οπτικού τους πεδίου (Craig & Baucum, 2007; Stern, 1977).

Η όραση των νεογέννητων είναι πολύ περιορισμένη κατά τη γέννηση αλλά υπερδιπλασιάζεται, σύμφωνα με τον Tronick (1972), μεταξύ 2 και 10 εβδομάδων (Papalia & Wendkos Olds, 1995). Τα νεογνά δεν μπορούν να εστιάσουν καλά σε αντικείμενα που βρίσκονται πέρα από 17.8 ή 25.4 εκατοστά επειδή κοντύτερα ή μακρύτερα βλέπουν θολά (Craig & Baucum, 2007). Επιπλέον, τα νεογέννητα μπορούν να δουν σε απόσταση 6 m ότι μπορεί να δει ένας ενήλικας με πολύ καλή όραση σε απόσταση 182 m (Shaffer, 2004). Επιπρόσθετα, ο Fantz (1961) ισχυρίστηκε ότι τα νεογέννητα δεν μπορούν να εστιάσουν σωστά μέχρι το τέλος του δεύτερου μήνα διότι τα μάτια τους δεν συγκλίνουν τέλεια με αποτέλεσμα να μην εστιάζουν και τα δύο σ' ένα μόνο σημείο (Craig & Baucum, 2007). Παρόλα αυτά, η όραση των βρεφών βελτιώνεται πολύ γρήγορα όπως ειπώθηκε και παραπάνω. Στους 6 μήνες η οξύτητα της όρασης είναι περίπου 20/100 και στους 12 μήνες σύμφωνα με τους Aslin & Smith (1988) τα βρέφη βλέπουν σχεδόν εξίσου καλά με τους ενήλικους (Shaffer, 2004).

Τα βρέφη, λόγω της περιορισμένης όρασής τους, είναι επιλεκτικά στο τι κοιτάζουν. Καταρχάς, βάσει ερευνών οι μελετητές απέδειξαν, ότι τα νεογέννητα βλέπουν τον κόσμο έγχρωμο αν και δεν μπορούν να ξεχωρίσουν εύκολα το μπλε από το πράσινο και το κίτρινο από το κόκκινο (Shaffer, 2004). Παρόλα αυτά, ο Brown (1990) υποστήριξε ότι η γρήγορη ανάπτυξη των οπτικών κέντρων του εγκεφάλου και των αισθητηριακών οδών επιτρέπει στα βρέφη ηλικίας μόλις 2 μηνών να διακρίνουν όλα τα βασικά χρώματα και να ξεχωρίσουν τα πιο απαλά χρώματα, όπως το μπλε, το μοβ και το φωτεινό κιτρινοπράσινο, όταν αυτά συγκρίνονται με το γκρι (Shaffer, 2004). Ο Dannemiller (1989) ισχυρίστηκε απέδειξε ακόμη, πως στους 4-5 μήνες τα βρέφη μπορούν να

αναγνωρίζουν, ότι το χρώμα ενός αντικειμένου δεν αλλάζει όταν γίνεται πιο ανοιχτό ή πιο σκούρο (Shaffer, 2004). Πέρα από αυτό, οι Bornstein, Kessen & Weiskopf (1976) και οι Catherwood, Crassini & Freiberg (1989) πρόσθεσαν ότι στην ίδια ηλικία τα βρέφη μπορούν ακόμη να κατατάσσουν χρώματα που έχουν λίγο διαφορετική απόχρωση στις ίδιες βασικές κατηγορίες (κόκκινα, πράσινα, κίτρινα, μπλε) που τα κατατάσσουν και οι ενήλικες (Shaffer, 2004).

Σ αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί μία ικανότητα των βρεφών που αποδεικνύει την οπτική τους αντίληψη. Η ικανότητα αυτή είναι η μίμηση εκφράσεων του προσώπου. Οι ερευνητές έχουν παρατηρήσει ακόμα και βρέφη 2-3 ημερών να μιμούνται εκφράσεις προσώπου των ενηλίκων (Craig & Baucum, 2007). Από την άλλη πλευρά, ορισμένοι ερευνητές, όπως ο Jones (1996), είναι υπέρ της άποψης, πως τα βρέφη αντιδρούν με αυτόν τον τρόπο αντανακλαστικά σε μια ποικιλία ερεθισμάτων και δεν μιμούνται ακριβώς, απλώς αντιδρούν με ένα επιλεκτικό τρόπο ,που μοιάζει στη μίμηση, στα ερεθίσματα που βλέπουν (Craig & Baucum, 2007) .

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι μια σημαντική προτίμηση των βρεφών είναι τα περίπλοκα σχήματα. Σύμφωνα με τον Roskinski (1977), τα βρέφη κοιτάζουν κυρίως τις άκρες, το περίγραμμα και τις καμπύλες των αντικειμένων, γεγονός που αποδεικνύει τον ισχυρισμό του Fantz (1958) περί αντίδρασης των βρεφών στο ανθρώπινο πρόσωπο (Craig & Baucum, 2007). Ο Fantz έδειξε ότι η προσήλωση του βλέμματος νεογέννητων ηλικίας 10 ωρών ως 5 ημερών, είναι μεγαλύτερης διάρκειας, όταν πρόκειται για οπτικούς στόχους με δομημένες μορφές (π.χ. πρόσωπο, τυπογραφικοί χαρακτήρες) παρά όταν πρόκειται για οπτικούς στόχους αποτελούμενους από ένα μοναδικό χρώμα (Σακελλαρόπουλος, 1988).

1.2.2 Προτίμηση σε πρόσωπα

Ο Johnson κ.α. (1991) θεώρησαν ότι η προτίμηση των βρεφών στα ανθρώπινα πρόσωπα είναι κατάλοιπο της εξελικτικής μας ιστορίας, θεωρώντας την ως ένα αντανακλαστικό που ελέγχεται από τα υποφλοιώδη κέντρα του εγκεφάλου και χρησιμεύει για να προσανατολίζει τα

βρέφη προς τα πρόσωπα φροντίδας τους διευκολύνοντας έτσι τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων (Shaffer, 2004). Βέβαια η προτίμηση των βρεφών για τα πρόσωπα σε σύγκριση με άλλα αντικείμενα χάνεται μετά από ένα ή δύο μήνες (Shaffer, 2004). Οι παραπάνω έρευνες αποδεικνύουν, ότι όντως τα βρέφη είναι δυνατόν, να αναγνωρίζουν το πρόσωπο φροντίδας πολύ νωρίς και να συνάπτουν μαζί του δεσμό. Μια μελέτη που αποδεικνύει την αναγνώριση του προσώπου φροντίδας από τη μεριά των βρεφών είναι αυτή της Carpenter (1974). Η Carpenter με τη μέθοδο προτίμησης παρουσίασε σε βρέφη φωτογραφίες της μητέρας τους και μιας άγνωστης και τα βρέφη των 2 εβδομάδων προτιμούσαν να κοιτάζουν τη μητέρα τους, ενώ ο Mc Farlane (1978) κατέδειξε ότι ορισμένα βρέφη αποστρέφουν εντελώς το κεφάλι τους στη θέα ενός άγνωστου προσώπου (Craig & Baucum, 2007).

Η προτίμηση των βρεφών για τα ανθρώπινα πρόσωπα γίνεται επίσης αντιληπτή από την ανακάλυψη των Steri, Lhote και Dutilleul (2000) ότι τα βρέφη μπορούν να απομνημονεύουν τη φωτογραφία ενός προσώπου, το οποία παρουσιάζεται κατ' επανάληψη (Lehalle & Mellier, 2009). Επιπρόσθετα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη των Walton, Armstrong και Bower (1998) πως το νεογέννητο μαθαίνει να αναγνωρίζει ένα πρόσωπο μέσα σε 8 δέκατα του δευτερολέπτου, δηλαδή πολύ πιο γρήγορα απ' ότι παρατηρείται συνήθως κατά την αντιληπτική μάθηση. Αυτό σημαίνει ότι τα βρέφη διαθέτουν ένα μηχανισμό γρήγορης αναγνώρισης προσώπων από τη στιγμή της γέννησης τους (Lehalle & Mellier, 2009).

Οι προτιμήσεις των βρεφών σχετικά με το τι θα κοιτάζουν μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου (Craig & Baucum, 2007). Βρέφη 2 μηνών μπορούν να κοιτάζουν εσωτερικά χαρακτηριστικά του προσώπου όπως τα μάτια. Στους 4 μήνες προτιμούν πρόσωπα με κανονική διάταξη από παραμορφωμένα. Στους 5 μήνες κοιτάζουν το στόμα ενός ανθρώπου που μιλάει, ενώ στους 6-7 μήνες, σύμφωνα με τους Nelson & de Haan (1996), τα βρέφη αντιδρούν στην έκφραση ολόκληρου του προσώπου και μπορούν να ξεχωρίσουν διαφορετικές εκφράσεις, όπως χαρά και φόβο (Craig & Baucum, 2007). Επίσης αξίζει να επίσης να σημειωθεί, ότι βάσει μιας άλλης

έρευνας των de Haan & Nelson (1999) αποδείχθηκε πως η εγκεφαλική δραστηριότητα βρεφών 6 μηνών διαφέρει σημαντικά κατά την αντίδραση σε πρόσωπα σε σχέση με αντικείμενα. Γίνεται αντιληπτό ότι όλες αυτές οι συμπεριφορές δεν είναι τυχαίες, αλλά συμβάλλουν στην επίτευξη και διατήρηση του πρώιμου δεσμού μεταξύ του βρέφους και του προσώπου φροντίδας (Craig & Baucum, 2007).

Συμπερασματικά, απ' όλα τα παραπάνω φαίνεται, πως παρόλη την ανωριμότητα του οπτικού συστήματος των νεογνών, η εστίαση και οπτική και χρωματική τους αντίληψη βελτιώνεται τάχιστα. Απόρροια της γρήγορης ανάπτυξης του οπτικού τους συστήματος είναι η ικανότητά τους να διακρίνουν σε πολύ μικρή ηλικία τα βασικά χρώματα να είναι επιλεκτικά στο τι κοιτάζουν και να μιμούνται εκφράσεις προσώπου. Τέλος, όπως προαναφέρθηκε πολύ βασική είναι και η προτίμηση των βρεφών στα ανθρώπινα πρόσωπα. Μ' αυτόν τον τρόπο τα βρέφη μαθαίνουν να ξεχωρίζουν το πρόσωπο φροντίδας από κάποιο άλλο πρόσωπο, γεγονός που οδηγεί στην ανάπτυξη του μεταξύ τους συναισθηματικού δεσμού.

1.3 Βλεμματική επαφή

Η οπτική επαφή κατά την αλληλεπίδραση γονέα-βρέφους είναι ένα εξέχον αναπτυξιακό έργο για δύο έως τεσσάρων μηνών μωρά. Οι ατομικές διαφορές στην ποσότητα της βλεμματικής επαφής φαίνεται να σχετίζονται με την ποιότητα της ανατροφής των παιδιών και τη γονική στάση που αξιολογούνται βάσει των διαστάσεων αποδοχής και ανταπόκρισης στις ανάγκες του παιδιού, και τη γονεϊκή αυθεντικότητα που συμβάλλει άμεσα στην ποιότητα της αλληλεπίδρασης. Η μετατόπιση του βλέμματος σ' αυτή την πρώιμη περίοδο της ζωής αποτελεί ένα σημαντικό προγνωστικό παράγοντα των μετέπειτα συμπεριφορικών προβλημάτων, όπως αποδεικνύει μελέτη με έξι χρόνια παρακολούθησης σε 20 παιδιά και τους γονείς τους (Keller & Gauda, 1987).

Η βλεμματική επαφή διευκολύνει την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους, και είναι ένας από τους παράγοντες, που συνεισφέρουν στην δημιουργία δεσμού μεταξύ βρέφους-προσώπου

φροντίδας και στην γνωριμία του παιδιού με το εξωτερικό περιβάλλον. Το βρέφος τους πρώτους μήνες της ζωής του δεν έχει κατακτήσει τη δεξιότητα της ομιλίας για να μπορεί να εκφράσει στη μητέρα ή γενικότερα στο πρόσωπο φροντίδας συναισθήματα και ανάγκες του με αποτέλεσμα η οπτική επαφή μαζί με άλλες συμπεριφορές όπως το κλάμα, το πιπίλισμα και το χαμόγελο, να αποτελεί τρόπο έκφρασης του παιδιού. Γι' αυτό, οι μητέρες έχουν μια αίσθηση ανταμοιβής για την επαφή και την κάλυψη αναγκών που παρέχουν στα παιδιά τους όταν τα παιδιά τις κοιτάζουν ή τους χαμογελούν. (Robson, 1967).

Η οπτική επαφή είναι υψίστης σημασίας για την μητέρα και για άλλους πολύ σημαντικούς λόγους. Καταρχάς, σύμφωνα με τον Robson (1967), η βλεμματική επαφή βοηθά τις μητέρες να νιώθουν λιγότερο περίεργα με τα βρέφη τους και να αισθάνονται τεράστια ικανοποίηση πιστεύοντας πως μ' αυτό τον τρόπο τα βρέφη τους τις αναγνωρίζουν (Wenar & Kerig, 2008). Επιπλέον, οι Klaus (1970) και Robson και Moss (1970) υποστήριξαν ότι η οπτική επαφή δίνει στις μητέρες μια αίσθηση, ότι το βρέφος είναι κοινωνικό ον που μπορεί να έρθει σε κοινωνική αλληλεπίδραση μαζί τους, ενισχύοντας έτσι τα θετικά τους συναισθήματα προς το βρέφος (Osofsky, 1979). Ακόμη, ο Bennett (1971) ισχυρίστηκε πως το βλέμμα είναι το πιο συναρπαστικό από τις βρεφικές συμπεριφορές και πως οι μητέρες μέσω του βλέμματος των βρεφών μπορούν να αναγνωρίσουν νοημοσύνη, περιέργεια και άλλα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Τέλος, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι τα μάτια είναι υποδοχείς απόστασης (αντίληψη της απόστασης αντικειμένων και προσώπων), με αποτέλεσμα, όπως υποστήριξαν και οι Walters και Parke (1965), να επιτρέπουν την βλεμματική επαφή, ακόμα και αν δεν υφίσταται φυσική επαφή της μητέρας με το βρέφος (Osofsky, 1979).

Σύμφωνα με τον Schore (1994), τα βρέφη σχηματίζουν μια ξεχωριστή σχέση με το πρόσωπο φροντίδας που “συντονίζεται” μαζί τους. Ο συντονισμός αυτός αποτελεί την απόλυτη αντανάκλαση και ανταπόκριση του γονέα/προσώπου φροντίδας στα συναισθήματα και τις ανάγκες του βρέφους μέσω όλως των αισθήσεων συμπεριλαμβανομένης και της όρασης (Cogen, 2000). Το βρέφος

μπορεί να αντιληφθεί μέσω της βλεμματικής επαφής τη χαρά και τη συγκίνηση στα μάτια του προσώπου φροντίδας και το γεγονός αυτό παράγει στον εγκέφαλο του βρέφους χημικές ουσίες που το βοηθούν να βρίσκεται σε εγρήγορση και χημικές ουσίες ευχαρίστησης . Η Cogen (2000) συσχέτισε την εμπειρία αυτή για το βρέφος με τα αισθήματα που νιώθει ένας ενήλικας όταν κοιτά στα μάτια τον/την αγαπημένο/η του βιώνοντας απόλυτη επιδοκιμασία και αγάπη. Γι' αυτό το λόγο το βρέφος μπορεί έπειτα να χειριστεί οποιαδήποτε ματαιώση.

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η βλεμματική επαφή έχει μεγάλη αξία, τόσο για τη μητέρα όσο και για το βρέφος. Σ' αυτό το σημείο προκύπτει ένα μεγάλο ερώτημα. Τι συμπεριφορές υιοθετούν τα ιδρυματοποιημένα βρέφη ή βρέφη που αντιμετωπίζουν νοητικά προβλήματα, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις βιολογικές και συναισθηματικές τους ανάγκες; Τα βρέφη που έχουν περάσει χρόνο σε ορφανοτροφεία ή ιδρύματα μακριά από τις μητέρες τους ή γενικά άλλα πρόσωπα φροντίδας δεν είναι δυνατόν να έχουν μάθει να χρησιμοποιούν τη βλεμματική επαφή και όλες τις άλλες συμπεριφορές που την συνοδεύουν. Επιπλέον, δεν έχουν μάθει να ηρεμούν ερχόμενα σε επαφή με κάποιον άλλον. Αντίθετα, τα συγκεκριμένα παιδιά αναπτύσσουν τρόπους αυτοιακανοποίησης των αναγκών τους και τρόπους αυτοηρεμίας (Cogen, 2000).

Όσον αφορά την βλεμματική επαφή μητέρων και βρεφών με νοητικά προβλήματα, οι Berger & Cunningham διεξήγαγαν μια έρευνα (1981), κατά την οποία κατέγραψαν τη βλεμματική επαφή 7 υγιών βρεφών και 5 βρεφών με σύνδρομο Down, ηλικίας 1-6 μηνών, κατά την πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση με τις μητέρες τους, και όταν οι μητέρες τους βρίσκονταν σε κατάσταση still-face. Τα αποτελέσματα έδειξαν, πως κατά την πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση τα ποσοστά της βλεμματικής επαφής διπλασιάστηκαν σε υγιή βρέφη μεταξύ 7 και 14 εβδομάδων. Επίσης παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στο χρόνο και την ποιότητα της βλεμματικής επαφής. Τα βρέφη με σύνδρομο Down εμφάνισαν καθυστέρηση στην εμφάνιση της βλεμματικής επαφής και στην υιοθέτηση αυτής της συμπεριφοράς. Επιπλέον, τα παιδιά με σύνδρομο Down ενώ αργούσαν να δημιουργήσουν βλεμματική επαφή με τα πρόσωπα φροντίδας

όταν τα κατάφερναν έμεναν τελικά περισσότερο σ' αυτό το στάδιο σε σύγκριση με τα υγιή βρέφη με αποτέλεσμα να εμφανίζουν ελλείμματα στην ανάπτυξη νέων λειτουργιών της οπτικής επαφής (Berger & Cunningham, 1981).

Επίσης, μία αξιοσημείωτη έρευνα είναι των Marquette, Helbraun, Beebe και Jaffe (1998). Οι ερευνητές ασχολήθηκαν με το πόσο επηρεάζουν τα καταθλιπτικά συμπτώματα της μητέρας βλεμματική επαφή με το βρέφος της. Γι' αυτό το λόγο λοιπόν παρατήρησαν την αλληλεπίδραση 125 μητέρων με τα βρέφη τους ηλικίας 4 μηνών στα σπίτια τους. Οι ερευνητές χώρισαν το δείγμα σε τρεις ομάδες ανάλογα με τις βαθμολογίες καταθλιπτικών συμπτωμάτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μητέρες με χαμηλά σκορ καταθλιπτικών συμπτωμάτων δεν ήταν τόσο ευαίσθητες στο βλέμμα των βρεφών τους σε σχέση με τις άλλες δύο ομάδες. Επιπλέον, τα βρέφη μητέρων με χαμηλά σκορ κοιτούσαν περισσότερο τις μητέρες τους σε σύγκριση με τα βρέφη μητέρων των άλλων δυο κατηγοριών. Τέλος, τα βρέφη μητέρων χαμηλών σκορ καταθλιπτικών συμπτωμάτων υιοθετούσαν συμπεριφορές αυτοικανοποίησης πιο συχνά από τα βρέφη μητέρων των άλλων δυο ομάδων (Marquette et al., 1998) . Το περίεργο βέβαια είναι πως σε όλες αυτές τις κλίμακες δεύτερα έρχονται τα βρέφη καταθλιπτικών μητέρων και ύστερα βρέφη μητέρων με μέτρια σκορ καταθλιπτικών συμπτωμάτων.

Μία αξιόλογη έρευνα αναφορικά με τη δυσκολία στη σύναψη και το συγχρονισμό οπτικής επαφής και γενικότερα άλλων συμπεριφορών μεταξύ καταθλιπτικών και μη καταθλιπτικών μητέρων με τα βρέφη τους είναι και αυτή των Field, Healy, Goldstein και Guthertz (1990). Στην έρευνα συμμετείχαν 48 μητέρες με τα 3 μηνών βρέφη τους, οι 24 με καταθλιπτικά συμπτώματα και οι υπόλοιπες 24 χωρίς καταθλιπτικά συμπτώματα. Οι ερευνητές βιντεοσκόπησαν τις μητέρες κατά την αλληλεπίδραση με τα βρέφη τους και τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι καταθλιπτικές μητέρες, σε σχέση με τις μη καταθλιπτικές μητέρες, αφιέρωναν περισσότερο χρόνο εκφράζοντας θυμό, περισσότερο χρόνο στην απεμπλοκή από την επαφή, το ίδιο χρονικό διάστημα στην πρόκληση επαφής, και λιγότερο χρόνο στο παιχνίδι. Απ' την άλλη πλευρά, τα βρέφη των καταθλιπτικών

έναντι των μη καταθλιπτικών μητέρων αφιέρωναν περισσότερο χρόνο γκρινιάζοντας, τον ίδιο χρόνο όντας προσηλωμένα στη μητέρα και κοιτώντας αλλού, αλλά λιγότερο χρόνο στο παιχνίδι. Τελικά, οι δυάδες καταθλιπτικών μητέρων-βρεφών ξόδεψαν περισσότερο χρόνο στη διαμαρτυρία, το θυμό και την απεμπλοκή από την επαφή σε σύγκριση με τις δυάδες μη καταθλιπτικών μητέρων-βρεφών που ξόδεψαν περισσότερο χρόνο στο παιχνίδι και λιγότερο στη διαμαρτυρία, το θυμό και την απεμπλοκή από την επαφή (Field, Healy, Goldstein και Guthertz, 1990).

Έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί και για την δυσκολία αλληλεπίδρασης και επικοινωνία μητέρων και βρεφών με με ολική ή μερική τύφλωση. Η Fraiberg (1974) ισχυρίστηκε ότι όταν η βλεμματική επαφή δεν υφίσταται, όπως συμβαίνει σε τυφλά παιδιά, η ανάπτυξη της σχέσης μητέρας-βρέφους δεν είναι ομαλή και φυσιολογική (Osofsky, 1979). Σύμφωνα με την Fraiberg (1975) η αλληλεπίδραση σε τέτοιες περιπτώσεις δυσχεραίνεται λόγω απουσίας της βλεμματικής επαφής (Δόικου, 2001). Το βλέμμα είναι αναγκαίο για την φυσιολογική αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους, καθώς όπως υποστήριζαν και οι Baird, Mayfield & Baker (1997) και Rowland (1984), αποτελεί επιβεβαίωση πρόσληψης κάποιου μηνύματος, λειτουργώντας ως ανατροφοδότηση για τη μητέρα, οδηγώντας την να ανταποκριθεί λεκτικά ή να συμπεριφερθεί με τρυφερότητα κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας με το βρέφος (Δόικου, 2001). Ωστόσο, οι Corley & Pring (1996), Guidetti & Tourette (1996) και Harrison & Grow (1993) ισχυρίστηκαν ότι τα παιδιά με οπτική ανεπάρκεια παρουσιάζουν περιορισμένο αριθμό επικοινωνιακών συμπεριφορών, επίπεδο συναίσθημα (μειωμένο αριθμό μορφασμών του προσώπου και χειρονομιών) και σπανιότατα χαμόγελο (Δόικου, 2001). Οι Baird Mayfield & Baker (1997) υποστήριζαν, ότι, γι' αυτό το λόγο, οι μητέρες ερμηνεύουν την έλλειψη εκφραστικότητας των παιδιών τους ως έλλειψη ενδιαφέροντος και προσοχής, με αποτέλεσμα να ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις αντιδράσεις των παιδιών τους. Επιπλέον, οι ερευνητές σε μια μελέτη τους με βρέφη 4-22 μηνών βρήκαν (βάσει αναφορών των μητέρων) ότι τη θέση του βλέμματος στην μεταξύ τους επικοινωνία έχει πάρει το κλάμα ή το κλαψούρισμα των παιδιών και ότι μέσω αυτής της συμπεριφοράς εκλάμβαναν πρόθεση

επικοινωνίας από τη μεριά του βρέφους (Δόικου, 2001).

Απ' όλα τα παραπάνω φαίνεται πως η σύναψη βλεμματικής επαφής και γενικότερα η αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους επηρεάζεται τόσο από ενδογενείς παράγοντες, όπως διαταραχές μητέρας ή βρέφους, όσο και από εξωγενείς παράγοντες, όπως είναι, η ιδρυματοποίηση του παιδιού που έχει προαναφερθεί. Συνεπώς καταλήγουμε στο ότι η οπτική επαφή προσώπου φροντίδας και βρέφους είναι υψίστης σημασίας για την ανάπτυξη του παιδιού και η ανικανότητα σύναψης βλεμματικής επαφής για οποιοδήποτε λόγο, έχει μεγάλο αντίκτυπο στην κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Βάσει ερευνών κατά τη βλεμματική επαφή το βρέφος είναι εκείνο, που κατευθύνει τη συμπεριφορά της μητέρας (Osofsky, 1979). Σύμφωνα με τους Jaffe, Stern και Perry (1973), Robson(1967) και Stern (1974) τα βρέφη που βρίσκονται σε εγρήγορση, ενώ είναι ανήσυχα και απορροφημένα σε άλλες δραστηριότητες ή χειρονομίες, θα ξοδέψουν πολύ χρόνο για να προσηλωθούν στο πρόσωπο της μητέρας και να συνάψουν μαζί της οπτική επαφή (Ayers, 2003). Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Stern (1977) τα βρέφη θα διακόψουν το τάισμα τους είτε είναι με μπουκάλι είτε με θηλασμό προκειμένου να εστιάσουν στο πρόσωπο της μητέρας και ειδικότερα στα μάτια της σε απόσταση 20.32 εκατοστά (Ayers, 2003). Οι Collis και Schaffer (1975) ισχυρίστηκαν, ότι οι μητέρες τείνουν να κοιτούν, όπου κοιτούν και τα βρέφη τους, ενώ σύμφωνα με τους Brazelton et al. (1974), Jaffe et al. (1973) και Stern (1974), η μητέρα θα ανταποκριθεί και θα ανταποδώσει αμέσως το βλέμμα, όταν το βρέφος ξεκινήσει βλεμματική επαφή, αλλά όταν η ίδια ξεκινήσει βλεμματική επαφή θα περιμένει μέχρι το βρέφος να την κοιτάξει (Osofsky, 1979). Ο Osofsky (1979) πάντως καταλήγει πως γενικότερα το βρέφος είναι αυτό που ξεκινά και τερματίζει τη βλεμματική επαφή και πως η έμφυτη ικανότητά του για στροφή του βλέμματος είναι αυτή που το βοηθά να διαμορφώνει και να διατηρεί τη διεγερσιμότητά του στο βέλτιστο επίπεδο.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ο ρόλος της μητέρας στη διατήρηση της διεγερσιμότητας του βρέφους. Η Bennett (1971) αναφέρει, ότι για να αλληλεπιδράσει το βρέφος με

το περιβάλλον του, πρέπει να βρίσκεται σε εγρήγορση και αυτό φυσικά εξαρτάται από την ικανότητα της μητέρας να διαμορφώσει μια τέτοια συνθήκη αλλά και από τις πολιτισμικές νόρμες (Osofsky, 1979). Πολλές μητέρες υποστηρίζουν ότι τα βρέφη τους τις κοιτούν ακόμα και σε πολύ πρώιμη ηλικία. Βέβαια αυτή η άποψη αμφισβητήθηκε από πολλούς επιστήμονες όμως με τα χρόνια επιβεβαιώθηκε. 'Αλλωστε, όπως αναφέρει και Greenman το κράτημα και το χάιδεμα του μωρού είναι χειρονομίες, που ευνοούν το άνοιγμα των ματιών του νεογέννητου και το καθιστούν ικανό να ακολουθήσει οπτικά το ερέθισμα (Σακελλαρόπουλος, 1998). Συμπερασματικά, η οπτική προσήλωση της μητέρας στο βρέφος είναι αυτή που μπορεί να επιδράσει στα μοτίβα οπτικής δραστηριότητας και διατήρησης της διεγερσιμότητας του παιδιού (Osofsky, 1979).

Ο τρόπος, η διάρκεια και η συχνότητα με την οποία οι μητέρες θα προσπαθήσουν να τραβήξουν την προσοχή, να κρατήσουν τα βρέφη τους σε εγρήγορση και να έρθουν σε βλεμματική επαφή μαζί τους είναι πολύ διαφορετική από κοινωνία σε κοινωνία. Για παράδειγμα βάσει έρευνας των Rebelsky και Abeles (1969), βρέφη από την Ολλανδία συνήθως μένουν μόνα στην κούνια, με αποτέλεσμα να έχουν λιγότερη επαφή με ανθρώπους και ευκαιρίες για οπτική αλληλεπίδραση, σε σχέση με βρέφη από την Αμερική (Osofsky, 1979). Επιπρόσθετα, στις δυτικές χώρες οι γονείς επιδιώκουν την βλεμματική επαφή με τα βρέφη τους, καθώς θεωρείται ότι τα μάτια είναι "το παράθυρο της ψυχής". Αντίθετα, σε ορισμένες Αφρικανικές κοινωνίες η βλεμματική επαφή των βρεφών αποφεύγεται διότι κάποιες φυλές πιστεύουν ότι η οπτική επαφή επιτρέπει στον καθένα να βλάψει το βρέφος. Γι' αυτό το λόγο, τα βρέφη σε τέτοιες φυλές φυλάσσονται σε σκοτεινές γωνίες των καλυβών προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες οπτικής επαφής (Damon & Eisenberg, 1998).

Όσον αφορά τη διάρκεια του κάθε επεισοδίου κοινής βλεμματικής επαφής (μητέρα και βρέφος κοιτάζονται ταυτόχρονα) έχουν διεξαχθεί επίσης αξιοσημείωτες έρευνες. (Farran, Hirschbiel, & Jay, 1980; Messer & Vietze, 1984; Stem, 1974. Οι έρευνες έχουν δείξει, ότι διαρκεί όχι πάνω από 30 δευτερόλεπτα, ενώ οι Argyle & Dean το 1965 υποστήριζαν ότι ο χρόνος αυτός

μειώνεται σημαντικά, εάν ο συναισθηματικός δεσμός μεταξύ γονέων είναι προβληματικός (3-10 δευτερόλεπτα). Τα συγκεκριμένα ευρήματα επιβεβαιώνονται και από το γεγονός, πως οι μητέρες ξοδεύουν πάνω από το 70% του χρόνου κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού στο να κοιτούν τα παιδιά τους (Farran & Kasari, 1990).

1.3.1 Εξελικτική πορεία της βλεμματικής επαφής

Όπως επισημαίνει και ο Jolien. A. de Graag και οι συνεργάτες του, το 2012, στο άρθρο τους, πολλές μελέτες έχουν διεξαχθεί για την διερεύνηση των ηλικιών κατά τις οποίες τα βρέφη στρέφουν το βλέμμα και την προσοχή τους από τη μητέρα σε άλλα πρόσωπα ή αντικείμενα (Feldman & Eidelman, 2004; Cohn & Tronick, 1988; Tronick, Als, & Brazelton, 1977).

Σύμφωνα με τους Muir και Nadel (1998) και τους Muir και Hains (2000) τέσσερις είναι οι περίοδοι που διαχωρίζουν το αναπτυξιακό επίπεδο των βρεφών όσον αφορά την κοινωνική αλληλεπίδραση (Lehalle & Mellier, 2009). Αρχικά είναι το νεογέννητο, το οποίο κοιτάζει το ανθρώπινο πρόσωπο και το παρακολουθεί οπτικά, όταν αυτό κινείται. Με βάση αυτή την παρατήρηση ο Alan Slater (1998) κατέληξε στο, ότι, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το οπτικό σύστημα των βρεφών είναι από την αρχή διαμορφωμένο, έτσι ώστε να μπορεί να επεξεργάζεται τα ανθρώπινα ερεθίσματα. Σ' αυτή την περίοδο το μωρό φαίνεται να διακρίνει το πρόσωπο της μητέρας από ένα ξένο πρόσωπο και μάλιστα δείχνει να το προτιμά σε σύγκριση με ένα μη οικείο πρόσωπο. Επιπλέον μπορεί να ανταποκριθεί με διάφορες συμπεριφορές, όταν έρθει αντιμέτωπο μ' ένα πρόσωπο που κινείται (Lehalle & Mellier, 2009). Στη συνέχεια, το βρέφος ηλικίας 4-8 εβδομάδων, το οποίο δεν μπορεί να απεμπλακεί εύκολα από την οπτική επαφή με τα ανθρώπινα πρόσωπα και χαμογελά ευκολότερα, όταν υπάρχει οπτική επαφή. Έπειτα το βρέφος 3-6 μηνών, το οποίο αναγνωρίζει συναισθηματικές εκφράσεις, αλλά το βλέμμα δεν αποτελεί πλέον ένδειξη της νοητικής κατάστασης του παιδιού. Σε ηλικία 3 μηνών μητέρες και βρέφη έχουν οπτική επαφή, όταν μητέρα και βρέφος αγγίζουν, μιλούν (με φωνοποιήσεις) και εκφράζουν συναισθήματα ο ένας στον

άλλον. Και τέλος, η περίοδος μετά τους 6 μήνες, κατά την οποία η από κοινού προσοχή του βρέφους εξελίσσεται με ταχείς ρυθμούς (Lehalle & Mellier, 2009).

Σ' ένα παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξε και ο Landry (1995), ο οποίος υποστήριξε ότι από την ηλικία των 3-9 μηνών οι περιόδοι κοινής βλεμματικής επαφής μειώνονται, ενώ οι στιγμές κοινής προσοχής σε αντικείμενα αυξάνονται (De Graag et al., 2012). Κατά τη διάρκεια ελεύθερου παιχνιδιού η αλληλεπίδραση παίρνει μια τριαδική μορφή στην οποία συμμετέχουν το βρέφος, η μητέρα και το αντικείμενο (Stern, 1977). Σ' αυτή τη φάση η μητέρα δεν είναι το κέντρο προσοχής του βρέφους αλλά το άτομο που θα εμπλακεί ενεργά στην περιοχή ενδιαφέροντος του βρέφους (Wilmshurt, 2011). Αυτό βέβαια θα γίνει με την προτροπή του βρέφους με το κοίταγμα αναφοράς. Με την έννοια κοίταγμα αναφοράς εννοούμε την εναλλαγή του κοιτάγματος μεταξύ ατόμου που το φροντίζει και αντικειμένου ενδιαφέροντος και συχνά ακολουθείται από χειρονομίες (Wilmshurt, 2011, σελ. 555). Παρόλ' αυτά, η οπτική επαφή είναι το βασικό εργαλείο για κοινωνικές αλληλεπιδράσεις καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής και γι' αυτό παραμένει μια από τις κυριότερες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη.

Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί, ότι παράλληλα με τις αλλαγές στη συμπεριφορά των βρεφών γίνονται αντιληπτές και αλλαγές στη συμπεριφορά των μητέρων μεταξύ 6 και 18 μηνών. Οι Bakeman & Adamson (1984) υποστήριξαν, ότι οι μητέρες από κέντρο της προσοχής των παιδιών τους που ήταν στους 6 μήνες, γίνονται οι "αφηγητές" του κόσμου στους 18 μήνες (Farran & Kasari, 1990). Είναι δηλαδή οι άνθρωποι που λειτουργούν ως καθοδηγητές και εισάγουν τα παιδιά στην κοινωνία και τα φέρνουν σε επαφή με την πραγματικότητα. Οι Messer & Vietze, (1984) ισχυρίστηκαν, ότι κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου ζωής των βρεφών οι μητέρες είναι εκείνες, που επιδιώκουν κοινή οπτική επαφή και συνεχίζουν να κοιτούν τα παιδιά τους ακόμα κι όταν εκείνα στρέφουν την προσοχή τους αλλού, με αποτέλεσμα όταν αυτά στρέψουν ξανά το βλέμμα τους στις μητέρες εκείνες να τα κοιτάζουν ακόμα (Farran & Kasari, 1990). Δυστυχώς λίγες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για το ρόλο μητέρας και βρέφους κατά την κοινή βλεμματική επαφή μετά τον

πρώτο χρόνο ζωής παρ όλες τις ενδείξεις για μεγάλες αλλαγές στην αλληλεπίδραση μετά τους 12 μήνες.

1.3.2 Πλαίσια μέσα στα οποία εκτυλίσσεται η βλεμματική επαφή

Πριν ξεκινήσω την ανάλυση των ερευνών, που έχουν διεξαχθεί πάνω στην αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους κατά την οπτική επαφή, θα ήθελα να αναφερθώ στα διάφορα νατουραλιστικά πλαίσια μέσα στα οποία έχει μελετηθεί η βλεμματική επαφή. Αυτά είναι το τάισμα των βρεφών με θηλασμό, με μπουκάλι και με κουτάλι, το παιχνίδι και το άλλαγμα πάνας.

Σε μία έρευνα που πραγματοποίησαν οι Manuela Lavelli και Marco Poli (1998). Όπως αναφέρουν και στο άρθρο τους, είναι πλέον ευρέως γνωστό, ότι με το τάισμα το νεογέννητο έρχεται σε επαφή με τη μητέρα και αποκτά μια πρώιμη αντίληψη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Alberts, Kalverboer & Hopkins, 1983; Epstein, 1993; Kaye, 1977; Kaye & Wells, 1980). Οι ερευνητές, λοιπόν, βιντεοσκόπησαν 32 μητέρες με τα βρέφη τους στις 3, 10 μέρες και στους 1 και 3 μήνες κατά τη διάρκεια του ταΐσματος (οι 20 από αυτές θήλαζαν τα μωρά τους, ενώ οι 12 τα ταΐζαν με μπουκάλι), προκειμένου να βρουν, αν οι συμπεριφορές, που παρατηρήθηκαν κατά την αλληλεπίδραση, διέφεραν και σε άλλες πτυχές και όχι μόνο στον τρόπο ταΐσματος.

Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι οι μητέρες που ταΐζαν τα βρέφη με μπουκάλι είχαν την τάση να αποσπώνται περισσότερο, απ' ότι οι μητέρες που θήλαζαν, και αν και το ποσοστό μειώθηκε αισθητά την δεύτερη εβδομάδα, η συμπεριφορά αυτή γινόταν αντιληπτή όσο τα βρέφη μεγάλωναν. Ακόμη, το αμοιβαίο βλέμμα μεταξύ μητέρας-βρέφους αυξήθηκε σημαντικά τον πρώτο μήνα και για τις δύο ομάδες να και η αύξηση ήταν μεγαλύτερη για την ομάδα του ταΐσματος με μπουκάλι (Lavelli & Poli, 1998). Επιπλέον, παρόλο που τον πρώτο μήνα το αμοιβαίο βλέμμα ήταν πιο συχνό κατά τη διάρκεια του θηλασμού απ' ότι κατά τη διάρκεια του ταΐσματος με μπουκάλι, το ποσοστό του αμοιβαίου βλέμματος για τη διάρκεια του θηλασμού και του ταΐσματος με το μπουκάλι δεν διέφερε σημαντικά. Εκτός αυτού, κατά τη διάρκεια του θηλασμού οι περίοδοι αμοιβαίου βλέμματος

ήταν σημαντικά μεγαλύτερες απ' ότι κατά τη διάρκεια του ταΐσματος με μπουκάλι, ενώ το μήκος των περιόδων αμοιβαίου βλέμματος αυξήθηκε στους 1 και 3 μήνες (Lavelli & Poli, 1998).

Γενικότερα, κατά τη διάρκεια του θηλασμού οι μητέρες που θήλαζαν κοιτούσαν και χάιδευαν περισσότερο τα βρέφη τους από τις μητέρες που τάιζαν με το μπουκάλι, ενώ οι περίοδοι του αμοιβαίου βλέμματος ήταν μεγαλύτεροι απ' ότι οι περίοδοι ταΐσματος με το μπουκάλι (Lavelli & Poli, 1998). Σύμφωνα με τους μελετητές το συγκεντρωμένο βλέμμα των μητέρων που θήλασαν ίσως οφείλεται στην προσωπική τους ανάμειξη στο τάισμα των μωρών τους. Επιπρόσθετα, λόγω του ότι οι μητέρες, που θήλασαν εστίασαν την προσοχή και το βλέμμα τους πάρα πολύ πάνω στα βρέφη τους, ήταν σε θέση να αντιληφθούν σημάδια επικοινωνίας από τη μεριά του παιδιού, με αποτέλεσμα να είναι περισσότερο ικανές να διατηρήσουν την οπτική επαφή. Αυτό το γεγονός δικαιολογεί και τις μεγαλύτερες περιόδους αμοιβαίου βλέμματος. Απ' όλα τα παραπάνω οι ερευνητές καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα με άλλους ερευνητές (Haith, Bergman, & Moore 1977, Wolf 1963, 1987), ότι το αμοιβαίο βλέμμα μητέρας-βρέφους, αφενός γίνεται αντιληπτό από τις πρώτες κιόλας εβδομάδες ζωής του, αφετέρου είναι αυτό, που κάνει εφικτή την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους, και η αύξησή του προάγει την επικοινωνία μητέρας-βρέφους.

Άλλη μια έρευνα που σχετίζεται με την οπτική επαφή κατά τα τείσματα είτε με θηλασμό είτε με μπουκάλι είναι αυτή των Perry και Stern το 1975. Οι ερευνητές βιντεοσκόπησαν 10 δίδυμα βρέφη, 5 κορίτσια και 5 αγόρια, με τις μητέρες τους σε ηλικία 3 μηνών κατά τη διάρκεια ελεύθερου παιχνιδιού, ταΐσματος με μπουκάλι και ταΐσματος με κουτάλι. Η βιντεοσκόπηση πραγματοποιήθηκε στα σπίτια των βρεφών και το ζητούμενο ήταν να βρεθεί, πόσο χρόνο ξόδευαν οι μητέρες κοιτάζοντας τα βρέφη και τα βρέφη τις μητέρες, πόση ήταν η διάρκεια των βλεμμάτων του ενός στον άλλον, η συχνότητα, και ο χρόνος που ο καθένας ξόδευε κοιτάζοντας αλλού στις τρεις παραπάνω συνθήκες (Perry & Stern, 1975).

Οι Perry και Stern (1975) ανακάλυψαν ότι οι μητέρες κοιτούσαν τα βρέφη τους κατά μέσο όρο 2 φορές περισσότερο απ' ότι τα βρέφη εκείνες και ξόδεψαν περίπου το 70% του συνολικού

χρόνου κοιτάζοντας τα παιδιά τους. Επιπλέον, η διάρκεια των βλεμμάτων των μητέρων προς τα βρέφη κατά τη διάρκεια της οπτικής επαφής ήταν 4 φορές μεγαλύτερη από τη διάρκεια των βλεμμάτων των βρεφών προς τις μητέρες κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Όσον αφορά το τάισμα με μπουκάλι και με κουτάλι, κι εκεί η διάρκεια των βλεμμάτων των μητέρων προς τα βρέφη ήταν επίσης μεγαλύτερη σε σύγκριση με αυτή των βρεφών προς τις μητέρες αλλά με μικρότερη διαφορά. Τελειώνοντας, οι ερευνητές εξέτασαν και τη διάρκεια που μητέρες και βρέφη δεν κοιτούσαν ο ένας τον άλλον. Τα βρέφη, παρόλο που ήταν αναμενόμενο να σκοράρουν πρώτα σε αυτή τη σύγκριση βρέθηκε ότι μόνο κατά τη διάρκεια του ταΐσματος με μπουκάλι και με κουτάλι ξόδευαν περισσότερο χρόνο κοιτάζοντας αλλού, συγκριτικά με τις μητέρες, ενώ κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού φάνηκε ότι, η διάρκεια που μητέρες και βρέφη κοιτούσαν αλλού ήταν περίπου η ίδια (Peery-Stern, 1975)

Μια πολύ πρόσφατη μελέτη, κατά την οποία διερευνήθηκε η συχνότητα και η διάρκεια του χρόνου που ξοδεύουν μητέρες και βρέφη κοιτώντας ο ένας τον άλλον και η διάρκεια του αμοιβαίου βλέμματος μεταξύ μητέρων-βρεφών, είναι των Szufnarowska, Nomikou και Rohlfig (2013). Η έρευνα, στην οποία συμμετείχαν 15 Γερμανίδες μητέρες με τα βρέφη τους, διεξήχθη στα σπίτια των συμμετεχόντων. Οι ερευνήτριες επισκέφθηκαν δυο φορές τους συμμετέχοντες μία στους 3 μήνες και μια στους 6 μήνες και βιντεοσκόπησαν μητέρες και βρέφη κατά τη διάρκεια μιας καθημερινής δραστηριότητας (άλλαγμα πάνας). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα βρέφη κοιτούσαν σημαντικά λιγότερο τις μητέρες τους με το πέρασμα του χρόνου, ενώ η διάρκεια που οι μητέρες κοιτούσαν τα βρέφη τους δεν άλλαξε σημαντικά. Καμία σημαντική μεταβολή δεν παρατηρήθηκε στη συχνότητα του βλέμματος από τη μητέρα προς το βρέφος και αντίστροφα. Μείωση όμως παρατηρήθηκε στη διάρκεια του αμοιβαίου βλέμματος από τους 3 στους 6 μήνες. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι όσο περισσότερο κοιτούσαν οι μητέρες τα βρέφη ή τα βρέφη τις μητέρες τόσο περισσότερο κοιτούσε ο ένας τον άλλον, και στους 3 και στους 6 μήνες (Szufnarowska, Nomikou & Rohlfig, 2013).

Μια μεγάλη έρευνα είναι αυτή των Messer και Vietze, οι οποίοι παρατήρησαν 49 μητέρες μεσαίου εισοδήματος, που συγκεντρώθηκαν από την καταγραφή των γεννήσεων μιας μέτριου μεγέθους πόλης, με τα πρωτότοκα νεογνά τους σε ηλικίες 10, 26 και 54 εβδομάδων. Η παρατηρήσεις πραγματοποιούνταν στα σπίτια των μητέρων και διαρκούσαν 90 λεπτά. Από τις μητέρες ζητήθηκε να διατηρήσουν το καθημερινό πρόγραμμά τους (φροντίδα παιδιών, κοινωνικό παιχνίδι, νοικοκυριό).

Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι στις 10 εβδομάδες η βλεμματική επαφή των μητέρων ήταν μεγαλύτερης διάρκειας από τη βλεμματική επαφή των βρεφών. Οι μητέρες και τα βρέφη κοιτούσαν ο ένας τον άλλον κατά μέσο όρο μια φορά τα 2 λεπτά. Επιπρόσθετα, αποδείχθηκε, ότι οι μητέρες ξόδευαν τον περισσότερο χρόνο της παρατήρησης κοιτώντας τα παιδιά, ενώ τα παιδιά ξόδευαν το 1/3 του χρόνου κοιτώντας τις μητέρες τους. Στις 26 εβδομάδες παρατηρήθηκε αλλαγή στις συμπεριφορά των βρεφών, όσον αφορά τη βλεμματική επαφή, παρόμοια με αυτή των μητέρων. Η συχνότητα της βλεμματικής επαφής αυξήθηκε, ενώ η διάρκεια της μειώθηκε. Αντίθετα στις 54 εβδομάδες, ο μέσος όρος διάρκειας του μητρικού και βρεφικού βλέμματος και ο χρόνος που κάθε μέλος κοίταζε τον άλλον δεν άλλαξε σημαντικά, άλλαξε όμως σημαντικά η συχνότητα του βλέμματος, που συνέχισε να αυξάνεται και για τους δυο συμμετέχοντες. Επιπλέον, η συχνότητα βλεμματικών επεισοδίων των βρεφών αυξήθηκε σ' αυτές τις ηλικίες και ήταν μεγαλύτερη από τη συχνότητα βλεμματικών επεισοδίων των μητέρων αλλά η διάρκεια των βλεμμάτων αυτών μειώθηκε κατά πολύ (Messer & Vietze, 1984).

Όσον αφορά την έναρξη και τερματισμό βλεμματικής επαφής οι μητέρες ήταν εκείνες που επεδίωκαν περισσότερο να αρχίσουν βλεμματική επαφή και στις 3 ηλικίες, ενώ τα βρέφη ήταν εκείνα που και στις 3 ηλικίες επεδίωκαν το τερματισμό της οπτικής επαφής. Πέρα από αυτό, οι ερευνητές ανακάλυψαν ότι οι μητέρες κοιτούσαν τα βρέφη ακόμη και όταν εκείνα εναλλάσσονταν ανάμεσα στο αν θα κοιτάζουν τις μητέρες τους ή κάτι άλλο. Οι Messer και Vietze (1984) ανέλυσαν επίσης και το "μητρικό πλαίσιο". Το μητρικό πλαίσιο ορίζεται από τους ερευνητές ως "ο

χρόνος που η μητέρα κοιτάζει το βρέφος πριν αυτό κοιτάξει τη μητέρα και η ίδια συνεχίζει να το κοιτάζει και μετά τον τερματισμό τουλάχιστον ενός βλέμματος από τη μεριά του βρέφους" (σελ.174). Επίσης, παρατήρησαν ότι στις 10 εβδομάδες το "μητρικό πλαίσιο" συνέβαινε κάθε 4 λεπτά και διαρκούσε 3 1/3 λεπτά. Στις 26 εβδομάδες η συχνότητα μητρικού πλαισίου διπλασιάστηκε αλλά η διάρκεια του μειώθηκε κατά 1 λεπτό, ενώ ο αριθμός των βρεφικών βλεμμάτων που συνέβησαν κατά τη διάρκεια ενός "μητρικού πλαισίου" ήταν σχεδόν ο ίδιος με αυτόν στις 10 εβδομάδες. Μεταξύ 26 και 54 εβδομάδων δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει ν' αναφερθεί, πώς και πότε τελειώνει το "μητρικό πλαίσιο". Το μητρικό πλαίσιο τελειώνει όταν η μητέρα σταματά να κοιτά το βρέφος είτε πριν το βρέφος σταματήσει να την κοιτά είτε αφού το βρέφος σταματήσει να την κοιτά (Messer & Vietze, 1984). Βρέθηκε, ότι οι φορές που η μητέρα τερμάτισε τη βλεμματική επαφή, πριν το βρέφος σταματήσει να την κοιτά, παρέμειναν σχεδόν ίδιες σ' όλες τις ηλικίες, αλλά οι φορές διπλασιάστηκαν σε συχνότητα, αν το βρέφος είχε ήδη σταματήσει να κοιτάζει τη μητέρα μεταξύ 10 και 26 εβδομάδων. Επιπλέον, βρέθηκε ότι οι μητέρες ήταν πιο πιθανό να ξεκινήσουν βλεμματική επαφή αν τα βρέφη τις κοιτούσαν ήδη παρά αν δεν τις κοιτούσαν. Οι μελετητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι με την πάροδο του χρόνου οι μητέρες επιδιώκουν συντομότερη περίοδο αλληλεπίδρασης και δεν παρέμεναν κοιτάζοντας τα βρέφη μέχρι αυτά να τις ξανακοιτάζουν. Σημαντικό είναι επίσης ότι τα βρέφη 10-26 εβδομάδων ήταν πιο πιθανό να ξεκινήσουν βλεμματική επαφή όταν οι μητέρες τα κοιτούσαν παρά όταν κοιτούσαν αλλού. Στις 54 εβδομάδες δεν βρέθηκαν μεγάλες διαφορές. Όσον αφορά τις μητέρες, ο τερματισμός βλεμματικής επαφής μεταξύ 10-26 εβδομάδων δεν ήταν πολύ πιθανός, αν τα βρέφη τους τις κοιτούσαν, αλλά ήταν πολύ πιθανός, όταν δεν τις κοιτούσαν (Messer & Vietze, 1984).

Γενικότερα μόνο στις δυο μικρότερες ηλικίες τα βρέφη τερμάτισαν την κοινή οπτική επαφή λιγότερο, όταν οι μητέρες τα κοιτούσαν και οι μητέρες ήταν πιο πιθανό να τερματίσουν την κοινή οπτική επαφή όσο μεγάλωναν τα βρέφη. Οι Messer και Vietze καταλήγουν, ότι όσο τα βρέφη

μεγαλώνουν τόσο οι μητέρες όσο και τα ίδια τα μωρά αποφασίζουν αν θα ξεκινήσουν ή θα τερματίσουν τη βλεμματική επαφή ανεξάρτητα από τη βλεμματική κατάσταση του άλλου μέλους της αλληλεπίδρασης.

Άλλη μια σημαντική έρευνα σχετικά με την βλεμματική επαφή είναι των Farran και Kasari το 1980. Για την μελέτη επιλέχθηκαν 42 μητέρες με τα βρέφη τους, στο τελευταίο τρίμηνο της εγκυμοσύνης τους, των οποίων οι συνθήκες ζωής έθεταν σε κίνδυνο τα παιδιά τους για μετέπειτα αποτυχία στο σχολείο, σύμφωνα με το Cohort III του προγράμματος Carolina Abecedarian. Οι ερευνητές παρατήρησαν την οπτική επαφή κατά την αλληλεπίδραση μητέρων-βρεφών σε ηλικίες 6, 20 και 36 μηνών. Τα μισά παιδιά χωρίστηκαν τυχαία σε μια πρόωμη παρέμβαση ημερήσιας φροντίδας που ξεκινούσε σε ηλικία τριών μηνών.

Οι ερευνητές παρατήρησαν την αλληλεπίδραση των ζευγαριών κατά τη διάρκεια ελεύθερου παιχνιδιού 20 λεπτών και θεώρησαν, ότι η οπτική επαφή συνέβαινε κάθε φορά που τα μάτια κάποιου μέλους της δυάδας εστίαζαν στο πρόσωπο του άλλου μέλους της δυάδας, η συχνότητα οπτικής επαφής μετριόταν 2 δευτερόλεπτα μετά την έναρξη και η διάρκεια οπτικής επαφής θεωρήθηκε ως ο πραγματικός χρόνος του συμβάντος. Τέλος, η αρχή και ο τερματισμός κάθε κοινής βλεμματικής επαφής υπολογίστηκε βάσει του ποιος κοίταξε πρώτος στο ξεκίνημα της κοινής βλεμματικής επαφής και ποιος κοίταξε αλλού πρώτος και διέκοψε της κοινή οπτική επαφή. Αν η κοινή οπτική επαφή ξεκινούσε και τελείωνε και με τους δυο να κοιτούν πρώτοι ή αλλού σε διάστημα 1 δευτερολέπτου το βλέμμα χαρακτηριζόταν ως ταυτόχρονο ξεκίνημα και τερματισμός (Farran & Kasari, 1980).

Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι τόσο οι μητέρες όσο και τα παιδιά άλλαξαν τις οπτικές συμπεριφορές τους κατά τη διάρκεια των 3 πρώτων χρόνων της ζωής των παιδιών όσον αφορά το χρόνο διάρκειας και τη συχνότητα της βλεμματικής επαφής, καθώς επίσης και την αρχή και τον τερματισμό της κοινής βλεμματικής επαφής (Farran & Kasari, 1980).

Σημαντική αλλαγή βρέθηκε στην ποσότητα του χρόνου που ξοδεύουν οι μητέρες κοιτώντας

τα παιδιά τους, όσο αυτά μεγαλώνουν. Οι Farran και Kasari (1980) βρήκαν ότι όσο μεγάλωναν τα βρέφη οι μητέρες τα κοιτούσαν λιγότερο. Επιπλέον, άλλαξε και η διάρκεια του βλέμματος μεταξύ 6 και 20 μηνών αλλά δεν υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στη συνολική διάρκεια κοιτάγματος για τις μητέρων παιδιών 20 και 36 μηνών. Οι μητέρες ξόδευαν 44% της ώρας του παιχνιδιού κοιτάζοντας τα βρέφη τους στην ηλικία των 6 μηνών, ενώ όσο αυτά μεγάλωναν ξόδευαν περίπου 33% της ώρας του παιχνιδιού. Όσον αφορά τη συχνότητα των βλεμάτων των μητέρων, αυτή δεν διέφερε σημαντικά όσο μεγάλωναν τα παιδιά. Ωστόσο η διάρκεια του βλέμματος μειώθηκε περίπου 5 δευτερόλεπτα από τους 6 στους 20 μήνες, αλλά δεν παρατηρήθηκε σημαντική διαφορά μεταξύ 20 και 36 μηνών. Από την άλλη μεριά, η συμπεριφορά των βρεφών άλλαξε, όσο μεγάλωναν, και σε διάρκεια, και σε συχνότητα βλέμματος προς τις μητέρες, αλλά όχι στο μέσο όρο διάρκειας. Επίσης, ο χρόνος που τα βρέφη κοιτούσαν τις μητέρες τους διπλασιάστηκε σχεδόν από τους 6 στους 20 μήνες και διπλασιάστηκε ξανά στους 36 μήνες. Το αμοιβαίο βλέμμα μεταξύ μητέρων-βρεφών αυξήθηκε όσον αφορά την διάρκεια, στους 20 και 36 μήνες, και τη συχνότητα, από τους 6 έως τους 36 μήνες. Γενικότερα με την πάροδο των μηνών, τα βρέφη ήταν πιο δραστήρια στην οπτική αλληλεπίδραση καθώς αυξήθηκαν οι φορές και ο χρόνος κατά την οποία κοιτούσαν τις μητέρες (Farran & Kasari, 1980).

Αλλαγές παρατηρήθηκαν και στην αρχή και τον τερματισμό του αμοιβαίου βλέμματος. Από την μεριά τους οι μητέρες ήταν αυτές που ξεκινούσαν την πλειοψηφία των αμοιβαίων βλεμμάτων και στις 3 ηλικίες της παρατήρησης. Όμως το ποσοστό των ενάρξεων αμοιβαίας οπτικής επαφής, μειωνόταν όσο περνούσαν η μήνες. Συγκεκριμένα οι πρωτοβουλίες των μητέρων για έναρξη αμοιβαίου βλέμματος μειώθηκε κατά 20% από τους 6 - 20 μήνες. Από τους 20-36 μήνες οι μητέρες δεν μείωσαν πολύ τις προσπάθειες για έναρξη αμοιβαίας βλεμματικής επαφής αλλά τα παιδιά κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου διπλασίασαν το ποσοστό κοινών βλεμμάτων που επεδίωξαν με τις μητέρες τους (Farran & Kasari, 1980). Από την άλλη μεριά, τα παιδιά ήταν εκείνα που τερμάτιζαν περισσότερο την επαφή σε όλες τις ηλικίες. Το ποσοστό όμως μειώθηκε από τους 6 έως 36 μήνες,,

ενώ η σημαντικότερη μείωση παρατηρήθηκε μεταξύ 6 και 20 μηνών. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι, ενώ στους 6 μήνες οι μητέρες τερμάτιζαν την αμοιβαία βλεμματική επαφή λιγότερο από 4%, στους 20 μήνες τερμάτισαν την επαφή 3 φορές περισσότερο. Τέλος, αλλαγές υπήρξαν και στην ταυτόχρονη αρχή και τερματισμό αμοιβαίας βλεμματικής επαφής, με το πέρασμα του χρόνου, η οποία μεταξύ 6 κ 20 μηνών τετραπλασιάστηκε (Farran & Kasari, 1980).

Σ' αυτό το σημείο, θα ήθελα να αναφέρω μία άλλη πολύ πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη από τους Koulomzin, Beebe, Anderson, Jaffe, Feldstein, Crown (2013) και συνδέει τα είδη δεσμού στον 1 χρόνο με τις συμπεριφορές των βρεφών στους 4 μήνες. Οι ερευνητές προσπάθησαν να διακρίνουν τα βρέφη με ασφαλή δεσμό από τα βρέφη με δεσμό αποφυγής τον πρώτο χρόνο ζωής από την συμπεριφορά των βρεφών στους 4 μήνες κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης πρόσωπο με πρόσωπο με τη μητέρα την ώρα του παιχνιδιού. Συμμετείχαν 35 βρέφη με τις μητέρες τους εκ των οποίων στον ένα χρόνο τα 27 εμφάνισαν ασφαλή δεσμό προσκόλλησης και τα 8 δεσμό αποφυγής. Η παρατήρηση έδειξε ότι τα βρέφη με δεσμό αποφυγής ξόδεψαν λιγότερο χρόνο κοιτάζοντας τη μητέρα σε σύγκριση με τα βρέφη με ασφαλή δεσμό. Επιπλέον, ενώ και οι δύο ομάδες εμφάνισαν παράλληλα με το βλεμματικό επεισόδιο προς τη μητέρα, κλίση της κεφαλής, τα βρέφη με αποφευκτικό δεσμό τη συνδύασαν και με άγγιγμα του σώματός τους και μάσημα, ενώ τα βρέφη με ασφαλή δεσμό τη συνδύασαν με εκφράσεις προσώπου.

Καταλήγοντας, φαίνεται οι περισσότερες μελέτες για την ανάπτυξη της βλεμματικής επαφής έχουν διεξαχθεί με συμμετέχοντες τις μητέρες με τα βρέφη τους. Ωστόσο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι μελέτες και με πατέρες συμμετέχοντες. Μια από αυτές είναι των Colnnesi Zijlstra, Van Der Zande και Bogels (2012). Στη μελέτη συμμετείχαν 34 αγόρια και 32 κορίτσια, με μέσο όρο ηλικίας 18 εβδομάδων, κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης με την μητέρα και τον πατέρα τους. Οι ερευνητές παρατήρησαν τρεις συμπεριφορές και την χρονική συνύπαρξή τους. Την κατεύθυνση του βλέμματος προς το σύντροφο ως ένδειξη προσοχής από το βρέφος, τις θετικές και αρνητικές εκφράσεις προσώπου ως συναισθηματική επικοινωνία και τις φωνοποιήσεις ως πρώτη

μορφή έκφρασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η παραγωγή φωνοποιήσεων συνέπιπτε με θετικές εκφράσεις προσώπου και κατεύθυνση βλέμματος προς το γονέα και ότι τα βρέφη ανεξαρτήτως φύλου παρήγαγαν συντονισμένα θετικές εκφράσεις προσώπου και κατεύθυνση βλέμματος πιο συχνά κατά την αλληλεπίδραση με τη μητέρα παρά με τον πατέρα τους (Colonnesi Zijlstra, Van Der Zande & Bogels, 2012).

Συνοψίζοντας, γίνεται αντιληπτή η αξία της βλεμματικής επαφής τόσο για τους γονείς όσο και για τα βρέφη. Η βλεμματική επαφή επηρεάζεται από τα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια και τις διαταραχές των μητέρων και των βρεφών, ωστόσο οι ερευνητές έχουν καταλήξει σε κάποια γενικά συμπεράσματα. Αρχικά, φαίνεται πως οι μητέρες κοιτούν πολύ περισσότερο τα βρέφη τους απ' ό,τι τα βρέφη τις μητέρες τους. Επιπλέον, οι μητέρες είναι αυτές που ξεκινούν τη βλεμματική επαφή και τα βρέφη είναι εκείνα που την τερματίζουν. Ωστόσο, το ποσοστό έναρξης της βλεμματικής επαφής από τις μητέρες και το ποσοστό τερματισμού της βλεμματικής επαφής από τα βρέφη μειώνεται με την πάροδο του χρόνου. Επιπρόσθετα, αποδείχθηκε ότι με το πέρασμα του χρόνου οι βλεμματικές περιόδους κοινής προσοχής σε αντικείμενα αυξήθηκαν. Απ' όλα τα παραπάνω προέκυψε ακόμη ότι η συχνότητα της βλεμματικής επαφής δεν άλλαξε με την πάροδο του χρόνου, η διάρκειά της μειώθηκε και οι μητέρες κοιτούσαν λιγότερο τα βρέφη τους. Καταλήγοντας, βρέθηκαν διαφορές στις θετικές εκφράσεις προσώπου και την κατεύθυνση του βλέμματος των βρεφών ανάλογα με το γονεϊκό φύλο με σαφή προτίμηση των βρεφών στη μητέρα παρά στον πατέρα.

1.3.3 Παράγοντες που επηρεάζουν τη σύναψη βλεμματικής επαφής

Σ' αυτό το σημείο ενδιαφέρον θα ήταν, να αναφέρω κάποιους παράγοντες, που έχει αποδειχθεί, ότι επηρεάζουν τη διάρκεια και το ποσοστό του βλέμματος προς της μητέρα από τη μεριά του βρέφους κατά την πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδραση. Ένας από αυτούς είναι η

στάση του σώματος του βρέφους. Οι Fogel, Dedo, και Mc Ewen (1992) και οι Fogel, Messinger, Dickson και Hsu (1999) κατέληξαν στο συμπέρασμα, πως η στάση του σώματος του βρέφους και η ικανότητα ελέγχου του κεφαλιού του ήταν εκείνο, που επηρέαζε το ποσοστό, τη συχνότητα και η διάρκεια του βλέμματος προς τη μητέρα, στις ηλικίες 3 έως 6 μηνών.

Οι Wulfften Palthe & Hopkins το 1984 υποστήριξαν, ότι το ποσοστό του βλέμματος ήταν χαμηλότερο όταν τα παιδιά ήταν καθιστά σε σύγκριση με τις άλλες στάσεις του σώματος και ότι η ανικανότητα των παιδιών να κοιτάζουν τη μητέρα στα μάτια πριν τους 2 1/2 μήνες σε καθιστή θέση οφείλεται στην ανικανότητα ελέγχου του κεφαλιού τους (Fogel, Dedo, & Mc Ewen, 1992). Σε παρόμοια διαπίστωση κατέληξαν και οι Fogel, Messinger, Dickson και Hsu (1999), οι οποίοι επιβεβαίωσαν ότι η ξαπλωτή ή κεκλιμένη θέση ωθεί τα παιδιά 4 μηνών να κοιτούν περισσότερο την μητέρα τους, ενώ η καθιστή θέση ωθεί το προσανατολισμό του βλέμματος προς άλλες κατευθύνσεις και αντικείμενα. Επιπλέον, οι ίδιοι επεσήμαναν, ότι οι μητέρες των βρεφών είχαν την τάση να αλλάζουν τη θέση των βρεφών, προκειμένου να κεντρίσουν την προσοχή τους όταν τα βρέφη αποσπούνταν (Lehalle -Mellier, 2009).

Έρευνες έχουν διεξαχθεί για να εξετασθεί αν η βλεμματική επαφή επηρεάζεται από την πρόωρη γέννηση των βρεφών. Διάφορες μελέτες (Feldman, 2007b; Field, 1977, 1981; Goldberg & DiVitto, 2002; Landry, 1986) έχουν αναφέρει ότι, μετά από πρόωρο τοκετό, η απόσυρση των βρεφών φαίνεται να είναι πιο έντονη, καθώς τα διαστήματα βλεμμάτων μη κατευθυνόμενα προς τη μητέρα φαίνεται να συμβαίνουν πιο συχνά σε πρόωρα παιδιά σε σύγκριση με τελειόμηνα παιδιά (De Schuymera, De Groot, Desoete, & Roeyers, 2012). Μια έρευνα που αποδεικνύει την παραπάνω άποψη είναι των Harel, Gordon Geva και Feldman (2011). Στην έρευνα συμμετείχαν 30 πρόωρα βρέφη και 30 τελειόμηνα 3 μηνών κατά την αλληλεπίδραση με τις μητέρες τους στο σπίτι τους. Η παρατήρηση της αλληλεπίδρασης έδειξε ότι τα πρόωρα βρέφη κοιτούσαν πιο συχνά τις μητέρες και ξεκινούσαν περισσότερο τη βλεμματική επαφή αλλά η διάρκεια αυτών των συμπεριφορών ήταν σύντομη. Τέλος, στο ίδιο μήκος κύματος το αμοιβαίο βλέμμα μητέρων και

πρόωρων βρεφών ήταν μεγαλύτερης συχνότητας αλλά μικρότερης διάρκειας σε σύγκριση με τα τελειόμηνα βρέφη.

Με την επιρροή των θετικών συναισθημάτων στην μετατόπιση του βλέμματος ασχολήθηκαν οι Stifter & Moyer (1991). Στην έρευνα που πραγματοποίησαν συμμετείχαν 60 βρέφη σε ηλικία 5 μηνών με τις μητέρες τους. Οι ερευνήτριες βιντεοσκόπησαν τις μητέρες κατά τη διάρκεια παιχνιδιού με τα βρέφη τους και συνέκριναν την ένταση των χαμόγελων με τη διάρκεια και τον αριθμό των μετατοπίσεων των βλεμμάτων.

Τα αποτελέσματα έδειξαν, πως τα βρέφη που παρουσίασαν υψηλής έντασης χαμόγελα κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού με τη μητέρα έστρεφαν το βλέμμα προς τη μητέρα πιο συχνά από τα βρέφη με χαμηλής έντασης χαμόγελα. Επίσης, μέτριας έντασης χαμόγελα παρήγαγαν περισσότερη μετατόπιση βλέμματος από χαμόγελα χαμηλής έντασης, ωστόσο δεν βρέθηκε διαφορά μεταξύ χαμόγελων υψηλής και χαμηλής έντασης. Επιπρόσθετα, δεν βρέθηκε σχέση μεταξύ έντασης χαμόγελων και διάρκειας βλέμματος (Stifter & Moyer, 1991). Όσον αφορά τη διάρκεια της βλεμματικής μετατόπισης διαπιστώθηκαν διαφορές μεταξύ χαμηλής και υψηλής έντασης χαμόγελων. Τα βρέφη έστρεφαν το βλέμμα για μεγαλύτερη χρονική περίοδο μετά την έκφραση υψηλής έντασης χαμόγελων παρά χαμηλής. Επιπλέον, παρατηρήθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ διάρκειας χαμόγελων και αριθμού βλεμματικών μετατοπίσεων. Τα βρέφη έστρεφαν το βλέμμα τους για μεγαλύτερη περίοδο μετά από χαμόγελα μεγαλύτερης διάρκειας παρά μετά από χαμόγελα μικρής διάρκειας. Ακόμη, η ένταση των χαμόγελων μετά από τα οποία τα βρέφη μετατόπιζαν το βλέμμα τους ήταν μεγαλύτερη από την ένταση των χαμόγελων, τα οποία δεν ακολουθούσε μετατόπιση βλέμματος. Τέλος, η διάρκεια των χαμόγελων μετά από τα οποία τα βρέφη έστρεφαν το βλέμμα τους ήταν σημαντικά μεγαλύτερη από τη διάρκεια των χαμόγελων που ακολουθούσε τη μετατόπιση βλέμματος (Stifter & Moyer, 1991).

Οι Stifter και Moyer (1991) συσχέτισαν τη δραστηριότητα των μητέρων με τη συχνότητα και τη διάρκεια των μετατοπίσεων του βλέμματος. Η δραστηριότητα των μητέρων μετρήθηκε από

τους ερευνητές ως προς τη συχνότητα έκφρασης χαμόγελου. Βάσει των ευρημάτων, οι μέτρια δραστηριοποιημένες μητέρες προκάλεσαν σημαντικά περισσότερες μετατοπίσεις βλέμματος στα βρέφη τους μετά από χαμόγελα σε σύγκριση με μητέρες χαμηλής και υψηλής δραστηριότητας. Πέρα απ' αυτό παρατηρήθηκε ότι μέτρια δραστηριοποιημένες μητέρες χαμογελούσαν περισσότερο από χαμηλά δραστηριοποιημένες μητέρες και πως μέτριας δραστηριότητας μητέρες παρήγαγαν πιο έντονα χαμόγελα από μητέρες υψηλής δραστηριότητας (Stifter & Moyer, 1991) . Απ' όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι όχι μόνο η δραστηριότητα αλλά τα συναισθήματα της μητέρας και του βρέφους κατά την αλληλεπίδραση επηρεάζουν τόσο τον προσανατολισμό του βλέμματος του μωρού όσο και την πορεία που θα ακολουθήσει αυτή η αλληλεπίδραση.

Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την αμοιβαία βλεμματική επαφή μητέρας-βρέφους είναι ο ύπνος των παιδιών (De Graag et al., 2012). Οι ερευνητές στην συγκεκριμένη έρευνα μέτρησαν τον ύπνο βρεφών στις 6 εβδομάδες και στους 5 μήνες μέσω ημερήσιων ημερολογίων που συμπληρώνονταν από τις μητέρες και στους 5 μήνες επέβαλαν τα βρέφη και τις μητέρες στη διαδικασία “Still-face”. Η επιλογή των 5 μηνών δεν ήταν τυχαία σύμφωνα με τους ερευνητές αλλά σκόπιμη, διότι τα βρέφη στη συγκεκριμένη περίοδο ωριμάζουν βιολογικά και κατά συνέπεια αλλάζει και η διάρκεια του ύπνου. Αυτή η ωρίμανση των βρεφών και οι αλλαγές στις περιόδους και τη διάρκεια του ύπνου έχει σαν αποτέλεσμα την αλλαγή της αλληλεπίδρασης μητέρας-βρέφους (De Graag et al., 2012) . Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι τα βρέφη με μεγαλύτερη αύξηση της διάρκειας του ύπνου, μεταξύ 6 εβδομάδων και 5 μηνών, ήταν πιο εύκαμπτα στην αλληλεπίδραση με τις μητέρες τους, σε σχέση με παιδιά με μικρότερη αύξηση της διάρκειας του ύπνου, κι αυτό γιατί τα παιδιά με μεγαλύτερη αύξηση της διάρκειας του ύπνου είναι βιολογικά πιο ώριμα και ικανά να συνάψουν αλληλεπίδραση με άλλα άτομα(De Graag et al., 2012).

Τέλος, έχει βρεθεί, ότι η θετική συναισθηματική κατάσταση του βρέφους επηρεάζει τον προσανατολισμό του βλέμματος κατά την αλληλεπίδρασή του με τη μητέρα. Η Kuroki (2007) πραγματοποίησε μια έρευνα κατά την οποία βιντεοσκοπήθηκαν 40 μητέρες κατά τη διάρκεια

αλληλεπίδρασης με τα βρέφη τους ηλικίας 6, 9 και 12 μηνών, την ώρα του παιχνιδιού (επιτρεπόταν η χρήση ενός παιχνιδιού). Στόχος της όλης διαδικασίας ήταν να διαπιστωθεί αν η θετική συναισθηματική κατάσταση των βρεφών θα επηρέαζε την μετατόπιση του βλέμματός τους από ή προς τη μητέρα. Η ερευνήτρια ανακάλυψε ότι η μετατόπιση του βλέμματος βρεφών, κυρίως 6-12 μηνών, ήταν μεγαλύτερη κατά την θετική συναισθηματική κατάσταση παρά κατά την ουδέτερη, ανεξάρτητα από το αν κοιτούσαν το πρόσωπο φροντίδας ή ένα φυσικό αντικείμενο. Αυτό το εύρημα σύμφωνα με την ίδια επιβεβαιώνει το επιχείρημα των Adamson & Russell (1999) ότι τα θετικά συναισθήματα απομακρύνουν το βλέμμα των βρεφών από το στόχο του.

Επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός, ότι μετά τη μετατόπιση του βλέμματος από ένα παιχνίδι, βρέφη 12 μηνών είχαν τη τάση να κοιτούν περισσότερο το πρόσωπο φροντίδας παρά κάποιο άλλο αντικείμενο όταν βρίσκονταν σε καλή συναισθηματική κατάσταση (Kuroki, 2007). Αντίθετα δεν παρατηρήθηκε καμία διαφορά στις συχνότητες των βλεμμάτων προς το παιχνίδι ή άλλα αντικείμενα μετά από μετατόπιση του βλέμματος από το πρόσωπο φροντίδας. Αυτό δείχνει ότι τα βρέφη ηλικίας 12 μηνών είναι ικανά και επιλέγουν εκούσια να μετατοπίζουν το βλέμμα τους προς το πρόσωπο φροντίδας σε θετική συναισθηματική κατάσταση, κάτι που δεν παρατηρήθηκε σε βρέφη μικρότερης ηλικίας (βρέφη ηλικίας 6-9 μηνών δεν εμφάνισαν καμία διαφορά στη συχνότητα των βλεμμάτων προς το πρόσωπο φροντίδας ή κάποιο άλλο αντικείμενο ακόμη και σε θετική συναισθηματική κατάσταση) (Kuroki, 2007). Ως εκτούτου, η ερευνήτρια καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η εκούσια μετατόπιση του βλέμματος των βρεφών, 6-9 μηνών, προς το πρόσωπο φροντίδας κατά την θετική συναισθηματική κατάσταση είναι απλώς τυχαία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επίδραση του αισθήματος της έκπληξης. Οι Nadja Reissland & John Shepherd (2002) παρακολούθησαν παιδιά ηλικίας 3, 5 και 9 μηνών κατά τη διάρκεια παιχνιδιού με τη μητέρα και ένα παιχνίδι στα σπίτια τους. Οι ερευνητές καταρχάς ανακάλυψαν ότι τα βρέφη ηλικίας 3 μηνών εξεπλάγησαν λιγότερο απ' ό,τι τα βρέφη ηλικίας 5 και 9 μηνών. Επιπλέον βρήκαν ότι οι μητέρες κοιτούσαν περισσότερο τα παιδιά όταν έπαιζαν με το

παιχνιδι ενώ τα παιδιά τις κοιτούσαν λιγότερο. Βέβαια τα μικρότερα βρέφη κοιτούσαν περισσότερο τις μητέρες τους απ' ότι τα μεγαλύτερα. Ωστόσο, τα επιφωνήματα έκπληξης των μητέρων κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού δεν επηρέασαν τα βρέφη ώστε να εκφράσουν κι εκείνα έκπληξη. Τέλος, οι ερευνητές δεν βρήκαν καμία επίδραση της κατεύθυνσης του βλέμματος στον τόνο της φωνής της μητέρας (Reissland & Shepherd, 2002).

Σε μια ακόμη έρευνα (Heimann, 1989) έχει αποδειχθεί ότι η ικανότητα των βρεφών για μίμηση ακόμα και τις πρώτες μέρες μετά τη γέννηση δεν ευνοεί την στροφή του βλέμματος προς την μητέρα και την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους λίγους μήνες μετά. Ο Heimann παρατήρησε 32 βρέφη τις 2-3 πρώτες μέρες της γέννησης στο νοσοκομείο, στις 3 εβδομάδες στο σπίτι τους και στους 3 μήνες σ' ένα εργαστήριο και κατέγραψε τις μιμητικές τους ικανότητες όπως προεξοχή της γλώσσας και άνοιγμα του στόματος. Εκτός απ' αυτό στους 3 μήνες ο ερευνητής παρατήρησε και την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους για 6 λεπτά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά μπόρεσαν να μιμηθούν τη μητέρα ως προς την προεξοχή της γλώσσας σε όλες τις ηλικίες αλλά όχι ως προς το άνοιγμα του στόματος. Ωστόσο η συσχέτιση μεταξύ μίμησης προεξοχής της γλώσσας και σύντομης στροφής του βλέμματος ήταν αρνητική. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά που ήταν πολύ ικανά στη μίμηση και μιμούνταν περισσότερο τις μητέρες στις 2-3 πρώτες μέρες της γέννησης και στις 3 εβδομάδες εκδήλωναν λιγότερα επεισόδια σύντομης στροφής του βλέμματος κατά την αλληλεπίδραση με τη μητέρα στους 3 μήνες. Παρόλα αυτά, αν και τα ευρήματα είναι πολύ σημαντικά δεν θεωρώ ότι μπορούμε να βασιστούμε στα αποτελέσματα της παρατήρησης της αλληλεπίδρασης καθώς η διάρκεια της ήταν πολύ σύντομη.

1.3.3 Απο κοινού προσοχή

Η ικανότητα του παιδιού για από κοινού προσοχή μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή αν ένας ενήλικος κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης στρέψει το βλέμμα και το κεφάλι του σ' ένα

σημείο ή ένα αντικείμενα το οποίο βρίσκεται κοντά στο παιδί. Από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, όπως αυτή των Scaiffe και Bruner (1975), έχει αποδειχθεί ότι στην ηλικία των 8-10 μηνών το ποσοστό των βρεφών που ακολουθούν το βλέμμα κάποιου άλλου είναι διπλάσιο απ' ότι στην ηλικία των 6 μηνών, ενώ η ικανότητα του παιδιού να στρέφει το βλέμμα του σε σημείο ή αντικείμενο που βρίσκεται πίσω του και ο ταυτόχρονος προσανατολισμός του βλέμματος επιτυγχάνονται στους 12 μήνες (Lehalle-Mellier, 2009). Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι είναι πιο εύκολο για τα βρέφη να εστιάσουν το βλέμμα τους στο μέρος που γυρίζει ολόκληρο το κεφάλι του ενήλικα παρά όταν στρέφει μόνο τα μάτια αλλού χωρίς την ταυτόχρονη στροφή του κεφαλιού (Lehalle-Mellier, 2009).

Πάνω στην έρευνα των Scaiffe και Bruner (1975) βασίστηκαν και οι Morales, Mundy και Rojas (1998), οι οποίοι θέλησαν να εξετάσουν την ηλικία κατά την οποία τα παιδιά αποκτά την ικανότητα να στρέφει το βλέμμα του προς τη κατεύθυνση που το έχει στρέψει και ο ενήλικος. Στα πλαίσια της μελέτης παρατηρήθηκαν 21 βρέφη 6 μηνών με τις μητέρες τους σε μια 12λεπτη αλληλεπίδραση, κατά την οποία οι μητέρες θα έπρεπε να στρέψουν το βλέμμα τους μια φορά σ' ένα σημείο δεξιά ή αριστερά του βρέφους μέσα στο οπτικό του πεδίο και μια φορά σ' ένα σημείο πίσω από το βρέφος. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα περισσότερα βρέφη ήταν ικανά να στρέψουν το βλέμμα τους προς το σημείο που εστίαζε το βλέμμα των μητέρων αρκεί αυτό να ήταν μέσα στο οπτικό τους πεδίο (Morales-Mundy-Rojas, 1998).

Παρόλα τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών που δείχνουν ότι το παιδί αρχίζει να στρέφει το βλέμμα του προς το σημείο που στρέφει κι ένας ενήλικος το δικό του στην ηλικία των 6 μηνών, η έρευνα των D' Entremont, Hains και Muir (1997) αποδεικνύει ότι ακόμα και βρέφη ηλικίας 3-6 μηνών εκδηλώνουν παρόμοιες συμπεριφορές. Οι ερευνητές βάσει της παρακολούθησης 24 βρεφών σε αλληλεπίδραση μ' έναν ενήλικο με παρεμφερή μέθοδο με τις παραπάνω έρευνες παρατήρησαν ότι τα βρέφη όλων των ηλικιών έστρεφαν την προσοχή τους τις περισσότερες φορές στη σωστή κατεύθυνση παρά σε λάθος. Ωστόσο, το ποσοστό αυξήθηκε όσο αυξανόταν η ηλικία των βρεφών

(D' Entremont, Hains και Muir, 1997). Η συγκεκριμένη έρευνα παρέχει πολλές γνώσεις για τις ικανότητες των παιδιών σε τόσο μικρές ηλικίες αλλά θεωρώ ότι χρειάζεται να εξετασθεί διεξοδικά, με περισσότερες έρευνες και μεγαλύτερο δείγμα παιδιών, για να είμαστε σίγουροι ότι τέτοιες συμπεριφορές δεν είναι τυχαίες.

ΣΥΝΟΨΗ

Παραπάνω έγινε μια παρουσίαση της πορείας της βλεμματικής επαφής κυρίως μητέρας-βρέφους, αλλά και μια μικρή περιγραφή βλεμματικής επαφής μεταξύ πατέρα και βρέφους. Έγινε επισήμανση της αξίας της βλεμματικής επαφής, τόσο για τα βρέφη όσο και για τους γονείς. Αποδείχθηκε, ότι η βλεμματική επαφή είναι απαραίτητη για τη συναισθηματική ανάπτυξη των βρεφών όσο και για την αίσθηση χαράς και ικανοποίησης που αποκτούν οι γονείς όταν έρχονται σε επαφή με τα βρέφη τους. Επιπλέον, εντοπίστηκαν οι διαφορές στη συμπεριφορά των βρεφών αλλά και των γονέων τους κατά τη βλεμματική επαφή με το πέρασμα του χρόνου. Βρέθηκε, πόσο επηρεάζεται η συχνότητα και η διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, ποιος ξεκινά και τερματίζει τη βλεμματική επαφή και πόσο επηρεάζεται η συμπεριφορά των βρεφών ανάλογα με το φύο του γονέα. Τέλος, έγινε μια μικρή αναφορά στο πως επηρεάζει το πολιτισμικό πλαίσιο και οι διαταραχές των μητέρων και των βρεφών τη βλεμματική επαφή.

ΤΑ ΚΕΝΑ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Τα κενά που εντοπίστηκαν και θα προσπαθήσω να καλύψω με την παρακάτω έρευνα είναι το πως μεταβάλλεται η συχνότητα και η διάρκεια της βλεμματικής επαφής σε ηλικίες 2-6 μηνών (διότι οι παραπάνω ερευνητές ασχολήθηκαν με βρέφη λίγο μεγαλύτερης ηλικίας) και πως επηρέασε η ηλικία των βρεφών και το γονεϊκό φύλο τη βλεμματική συμπεριφορά γονέων και βρεφών, καθώς δεν βρέθηκαν πολλές έρευνες που να εξετάζουν τη συσχέτιση γονεϊκού φύλου και βλεμματικής συμπεριφοράς. Επιπρόσθετα, θα γίνει προσπάθεια να καταγραφούν οι αλλαγές στις συμπεριφορές που συνοδεύουν τη βλεμματική συμπεριφορά (κινήσεις σώματος, λεκτική, μη λεκτική και απτική

συμπεριφορά) τόσο από τη μεριά των βρεφών, όσο και από τη μεριά των γονέων, σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών και το γονεϊκό φύλο, κάτι που επίσης δεν έχει εξετασθεί διεξοδικά, όπως φαίνεται. Τέλος, κάτι που δεν έχει εξετασθεί στο παρελθόν, και θα μελετηθεί παρακάτω, είναι το πως οι συναισθηματικές εκφράσεις γονέων και βρεφών επηρεάστηκαν από το φύλο του γονέα και την ηλικία των βρεφών αλλά και πως οι συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων επηρέασαν τις συναισθηματικές εκφράσεις των παιδιών.

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αρχικά, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να βρεθεί η συχνότητα και ο μέσος όρος διάρκειας των βλεμματικών επεισοδίων σε βρέφη ηλικίας 2-6 μηνών. Επιπρόσθετα, θα γίνει προσπάθεια να καταγραφούν οι διαφορές στη βλεμματική συμπεριφορά γονέων-βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών. Ακόμα, σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία θα μελετηθούν οι μεταβολές στις συμπεριφορές, γονέων και βρεφών, που συνοδεύουν τη βλεμματική συμπεριφορά (λεκτική, μη λεκτική και απτική συμπεριφορά, κινήσεις σώματος, μίμηση). Τέλος, θα μελετηθεί το πως επηρεάζονται οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών από τις συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Υποκείμενα

Τα υποκείμενα της παρούσας μελέτης είναι 2 ζεύγη βρέφους πατέρα και 2 ζεύγη βρέφους μητέρας (N=6), τα οποία είχαν συμμετάσχει επίσης σε μια άλλη έρευνα που εξέταζε την επίδραση της σειράς γέννησης στις βρεφικές και πατρικές συναισθηματικές εκφράσεις κατά τη διάρκεια των πρωτοσυνομιλιών (Κοκκινάκη, 2008). Τα βρέφη ήταν πρωτότοκα. Ο μέσος όρος ηλικίας των πατέρων ήταν 34 χρόνια (εύρος 33-35 χρόνια) και ο μέσος όρος ηλικίας των μητέρων ήταν 33 χρόνια (εύρος 30-36 χρόνια). Ο πατέρας του ενός βρέφους ήταν πολιτικός μηχανικός και η μητέρα λογίστρια, ενώ οι γονείς του δεύτερου βρέφους ήταν και οι δύο γιατροί. Ο πατέρας μόνο του ενός βρέφους παρακολούθησε τον τοκετό και τη γέννηση του παιδιού του. Και τα δύο βρέφη ήταν τελειόμηνα και υγιή και είχαν γεννηθεί σε μια μαιευτική κλινική στο Ρέθυμνο της Κρήτης. Ο μέσος όρος βάρους γέννησης των βρεφών ήταν 3.425 γραμμάρια (εύρος 2800-4050 γραμμάρια) και ο μέσος όρος ύψους τους ήταν 52.5 εκατοστά (εύρος 50-55 εκατοστά).

Διαδικασία

Για την επιλογή των υποκειμένων, η ερευνήτρια προσέγγισε πρώτα τους μαιευτήρες της κλινικής και τους παιδίατρους της τοπικής κοινωνίας και τους ενημέρωσε προφορικά και μέσω γραπτού εντύπου για το σκοπό και τη διαδικασία της έρευνας. Τα υποψήφια υποκείμενα (οι γονείς) ενημερώθηκαν μέσω των γιατρών τους σχετικά με την έρευνα και όταν έδωσαν συγκατάθεση για συμμετοχή τους στην έρευνα, η ερευνήτρια τους επισκέφτηκε και μια προκαταρκτική συζήτηση έλαβε χώρα στο σπίτι τους.

Όλες οι βιντεοσκοπήσεις έγιναν στα σπίτια των υποκειμένων και προγραμματίστηκαν με βάση την ώρα που οι γονείς θα ήταν διαθέσιμοι στο σπίτι και τα βρέφη ξεκούραστα και σε εγρήγορση. Τα σαββατοκύριακα αποκλείστηκαν από το πρόγραμμα των βιντεοσκοπήσεων

προκειμένου η ερευνήτρια να μην είναι παρεμβατική. Όλες οι βιντεοσκοπήσεις έγιναν με μια Panasonic NV-MS4 S-VHS HI-FI STEREO κάμερα. Οι βιντεοσκοπήσεις γινόταν σε διαστήματα 15 ημερών, ξεκινώντας από τον 2^ο μήνα μέχρι το τέλος του 6^{ου} μήνα της ζωής του βρέφους. Η οδηγία που δόθηκε στους γονείς ήταν να παίζουν με τα παιδιά τους όπως έπαιζαν συνήθως.

Κωδικοποίηση

Για την καταγραφή των βλεμματικών επεισοδίων ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία: Αρχικά καταγράφηκαν όλα τα βλεμματικά επεισόδια. Βλεμματικό επεισόδιο ορίστηκε το διάστημα, κατά το οποίο ο ένας σύντροφος στρέφει το βλέμμα του στον άλλο σύντροφο, ο οποίος έχει ήδη ξεκινήσει τη βλεμματική επαφή, και συνεχίζουν να κοιτούν ταυτόχρονα ο ένας τον άλλον (αμοιβαίο βλέμμα) μέχρι κάποιος από τους δύο να στρέψει το βλέμμα του αλλού. Στη συνέχεια καταγράφηκε η ακριβής ώρα έναρξης και λήξης, καθώς και ένα διάστημα 10 sec πριν την έναρξη και 10 sec μετά τη λήξη του κάθε βλεμματικού επεισοδίου. Αφού διαπιστώθηκε ο ακριβής χρόνος έναρξης και λήξης του βλεμματικού επεισοδίου πρώτα γινόταν καταγραφή των συμπεριφορών της μητέρας και στη συνέχεια του βρέφους, 10 sec πριν το βλεμματικό επεισόδιο, κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου και 10 sec μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Στη συνέχεια, καταγράφηκαν όλες οι συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, είτε από το γονέα είτε από το βρέφος, καθώς και ο συμμετέχων της αλληλεπίδρασης που ξεκίνησε και τερμάτισε την βλεμματική επαφή.

Οι συμπεριφορές που καταγράφηκαν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή και αφορούν και τους δύο συμμετέχοντες της αλληλεπίδρασης ήταν οι εξής:

- ♣ Ποιος έκανε την έναρξη του βλεμματικού επεισοδίου (το υποκείμενο που ξεκίνησε -κοίταξε πρώτο το σύντροφο- τη βλεμματική επαφή)
- ♣ Ποιος έκανε τη λήξη του βλεμματικού επεισοδίου (το υποκείμενο που τερμάτισε -έστρεψε πρώτο το βλέμμα μακριά από το σύντροφο- τη βλεμματική επαφή)

- ♣ Απτική συμπεριφορά (άγγιγμα-πείραγμα-γαργάλημα σε κεφαλή κορμό και άκρα)
- ♣ Λεκτική συμπεριφορά (φωνήματα, μητρικός-πατρικός λόγος-ομιλία, τραγούδι)
- ♣ Βλέμμα (βλέμμα προς το σύντροφο ή βλέμμα αλλού)
- ♣ Κινήσεις σώματος (κινήσεις κεφαλής, κορμού, άκρων)
- ♣ Μη λεκτική επικοινωνία (ήχοι γλώσσας, χειλιών, σφυρίγματα, προεξοχή γλώσσας)
- ♣ Μίμηση (μίμηση στόματος, κουνήματος κεφαλής, προεξοχής γλώσσας)
- ♣ Εκφράσεις προσώπου (ευχαρίστηση-χαμόγελο, ενδιαφέρον προς το σύντροφο, ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο, ουδέτερη έκφραση, αρνητική έκφραση και γκριμάτσες)
- ♣ Συναισθηματική ένταση. Η Συναισθηματική Ένταση διαχωρίστηκε σε Ανιούσα (όταν η ισχύς της τελευταίας συναισθηματικής κατάστασης ενός συντρόφου βρίσκεται υψηλότερα στην παραπάνω κλίμακα σε σχέση με την ισχύ της πρώτης συναισθηματικής κατάστασης του ίδιου συντρόφου κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου), Κατιούσα (όταν η ισχύς της τελευταίας συναισθηματικής κατάστασης του ενός συντρόφου είναι χαμηλότερα στην κλίμακα σε σχέση με την ισχύ της πρώτης συναισθηματικής κατάστασης του ίδιου συντρόφου κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου), Σταθερή (όταν η ισχύς της συναισθηματικής κατάστασης ενός συντρόφου παραμένει σταθερή καθόλη της διάρκεια μιας χρονικής περιόδου) και Διακυμαινόμενη (όταν η ισχύς της πρώτης και της τελευταίας έκφρασης προσώπου του συναισθήματος βρίσκεται στην ίδια θέση στην κλίμακα ανεξάρτητα από την ενδιάμεση ισχύ)(Κοκκινάκη, 2008).

Στατιστική Ανάλυση

Η παρουσίαση των παρακάτω αποτελεσμάτων θα γίνει με περιγραφική ανάλυση και με χρήση του χ^2 test. Το χ^2 test χρησιμοποιήθηκε για να βρεθεί η συσχέτιση της βρεφικής ηλικίας και του γονεϊκού φύλου με τις απτικές, λεκτικές και βλεμματικές συμπεριφορές, τις κινήσεις του σώματος, τη μίμηση, τη μη λεκτική επικοινωνία, τις συναισθηματικές εκφράσεις και τη

συναισθηματική ένταση των βρεφών. Επιπλέον, το χ^2 test χρησιμοποιήθηκε για να βρεθεί η συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικών εκφράσεων βρεφών και γονέων αλλά και συναισθηματικών εκφράσεων βρεφών και γονεϊκού φύλου. Τα δεδομένα είναι συσχετισμένα μεταξύ τους γιατί προέρχονται από τα ίδια υποκείμενα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Δεν το λάβαμε υπόψιν στην παρούσα στατιστική ανάλυση για λόγους απλοποίησης των αποτελεσμάτων.

Αποτελέσματα

Ο μέσος όρος διάρκειας των βλεμματικών επεισοδίων γονέων και βρεφών που καταγράφηκαν είναι 8.83 sec. Οι γονείς ήταν εκείνοι, που κατά μέσο όρο ξεκινούσαν την βλεμματική επαφή με συχνότητα 275 (99.6%), ενώ τα βρέφη ξεκίνησαν τη βλεμματική επαφή με συχνότητα 1 (0.4%). Αντίθετα, τα βρέφη ήρθαν πρώτα στον τερματισμό των βλεμματικών επεισοδίων με συχνότητα 272 (98.2%) ενώ οι γονείς τερμάτισαν τα βλεμματικά επεισόδια με συχνότητα 5 (1.8%) .

Απτικές συμπεριφορές

Πριν τη βλεμματική επαφή παρατηρήθηκε ότι οι γονείς άγγιζαν περισσότερο την κεφαλή και το πρόσωπο του βρέφους με συχνότητα 38 (26.4%) τον κορμό του με συχνότητα 27 (18.8%), τα άκρα του με συχνότητα 26 (18.1%), κουνούσαν τον κορμό του παιδιού με συχνότητα 24 (16.7%) και άγγιζαν τον κορμό σε συνδυασμό με τα άκρα του βρέφους με συχνότητα 14 (9.7%). Από την άλλη πλευρά, τα βρέφη άγγιζαν το πρόσωπο της μητέρας με συχνότητα 1 (100%).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής οι συμπεριφορές, που υπερίσχυαν από τη μεριά των γονέων, ήταν το κούνημα του σώματος των βρεφών, με συχνότητα 32 (27.6%) το άγγιγμα των άκρων των βρεφών με συχνότητα 28 (24.1%), το άγγιγμα το κορμού με συχνότητα 22 (19%) και το άγγιγμα της κεφαλής και του προσώπου με συχνότητα 19 (16.4%), ενώ από τη μεριά των βρεφών η συχνότητα αγγίγματος της κεφαλής και του προσώπου ήταν 5 (71.4%) και αγγίγματος άκρων του

γονέα 2 (28.6%).

Μετά τη βλεμματική επαφή οι πιο συχνές απτικές συμπεριφορές, που παρατηρήθηκαν από τους γονείς, ήταν το άγγιγμα των άκρων με συχνότητα 34 (25%), το άγγιγμα της κεφαλής και του προσώπου με συχνότητα 33 (24.3%), το κούνημα του σώματος των βρεφών με συχνότητα 29 (21.3%) και το άγγιγμα του κορμού των βρεφών με συχνότητα 28 (20.6%). Τα βρέφη εμφάνισαν άγγιγμα κεφαλής-προσώπου με συχνότητα 2 (66.7%) και άγγιγμα άκρων με συχνότητα 1 (33.3%).

Συνοψίζοντας, πολλές διαφορές βρέθηκαν στις απτικές συμπεριφορές, μεταξύ γονέων-βρεφών, πριν, κατά και μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Οι γονείς, πριν το βλεμματικό επεισόδιο, άγγιζαν περισσότερο το πρόσωπο του βρέφους, ενώ κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου κουνούσαν τον κορμό του βρέφους και μετά το βλεμματικό επεισόδιο άγγιζαν περισσότερο τα άκρα του. Τα βρέφη, αντίθετα, εμφάνισαν απτική συμπεριφορά μόνο κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, αγγίζοντας το πρόσωπο και τα άκρα του γονέα.

Απτικές συμπεριφορές σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν την βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ απτικών συμπεριφορών των γονέων και του γονεϊκού φύλου. Αυτό φαίνεται από το άγγιγμα του κορμού των βρεφών, κυρίως από τις μητέρες (14.6%), σε αντίθεση με το κούνημα του σώματος των βρεφών από τους πατέρες (12.5%) ($\chi^2=19.183$, $df=9$, $P= 0.24$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο, πριν τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου φαίνεται ,πως δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών απτικών συμπεριφορών και γονεϊκού φύλου, δηλαδή το γονεϊκό φύλο δεν επηρεάζει την απτική συμπεριφορά των γονέων ($\chi^2 = 12,153$, $df =7$, $P= 0,097$) Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο, κατά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα έδειξαν, πως το γονεϊκό φύλο δεν επηρεάζει τις απτικές συμπεριφορές των γονέων ($\chi^2 = 10,326$, $df=7$, $P= 0,171$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο, μετά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Συνοψίζοντας, η απτική συμπεριφορά διέφερε μεταξύ μητέρων και πατέρων μόνο πριν τη βλεμματική επαφή. Κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα δεν έδειξαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ απτικής συμπεριφοράς και γονεϊκού φύλου. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και στις τρεις περιόδους δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Απτικές συμπεριφορές σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των απτικών συμπεριφορών των γονέων και της βρεφικής ηλικίας. Αυτό που συνέβαλλε στο αποτέλεσμα αυτό ήταν το άγγιγμα των άκρων στους 4.5 μήνες (6.3%) και το κούνημα του σώματος του βρέφους στους 5.5 μήνες (4.9%) και ($\chi^2= 111,775$, $df=72$, $P=0,002$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους πριν τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Κατά τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών απτικών συμπεριφορών και βρεφικής ηλικίας. Αυτό που ενισχύει το αποτέλεσμα είναι το κούνημα του σώματος του βρέφους στους 3.5 (12.9%) και το άγγιγμα των άκρων στους 4.5 μήνες (9.5%) ($\chi^2= 140.687$, $df= 56$, $P=0,000$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους, κατά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετα τη βλεμματική φαίνεται, πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών απτικών συμπεριφορών και βρεφικής ηλικίας. Αυτό φαίνεται από το άγγιγμα του κορμού των βρεφών στους

2 μήνες (8.1%) και το κούνημα του κορμού των βρεφών στους 3.5 μήνες (8.8%) ($\chi^2= 100,473$, $df=56$, $P=0,000$). Στα βρέφη μετά τη βλεμματική επαφή δεν βρέθηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ απτικής συμπεριφοράς και βρεφικής ηλικίας. Επομένως, φαίνεται, ότι η ηλικία των βρεφών δεν επηρεάζει την απτική τους συμπεριφορά ($\chi^2 = 3,000$, $df=2$, $P=0,223$).

Συνοψίζοντας, φαίνεται, πως η απτική συμπεριφορά των γονέων μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία των βρεφών τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Αντίθετα, η απτική συμπεριφορά των βρεφών δεν μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία τους πριν και μετά τη βλεμματική επαφή. Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Απτικές συμπεριφορές, σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή βρέθηκε συσχέτιση μόνο μεταξύ απτικών συμπεριφορών των μητέρων και της ηλικίας των βρεφών. Αυτό που επηρέασε το αποτέλεσμα φαίνεται να ήταν, για τις μητέρες στους 3,5 μήνες (1,3%) το άγγιγμα κεφαλής και το ταρακούνημα του σώματος και στους 4,5 μήνες το άγγιγμα χεριών και ποδιών (10,5%), και για τους πατέρες στους 5,5 μήνες το ταρακούνημα σώματος (7,4%) και στους 6 μήνες το άγγιγμα κορμού και άκρων (4.4%) ($\chi^2= 74,908$, $df=56$, $P=0,047$). Οι απτικές συμπεριφορές των πατέρων δεν φάνηκε να επηρεάζονται από την ηλικία των βρεφών ($\chi^2= 84.603$, $df=72$, $P=0,147$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους και το γονεϊκό φύλο πριν τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Κατά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα έδειξαν, πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών απτικών συμπεριφορών γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικίας. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός, ότι οι μητέρες ταρακουνούσαν το σώμα στους 3,5 μήνες (8,2%) και άγγιζαν τα άκρα στους 4.5 μήνες (15.7%) ($\chi^2 = 116.280$, $df=56$, $P=0.000$). Αντίθετα οι πατέρες φαίνεται ότι στους 3

μήνες άγγιζαν την κεφαλή, τον κορμό και τα άκρα των βρεφών (4,7%) και στους 3,5 μήνες ταρακουνούσαν το σώμα των βρεφών (20,9%).

($\chi^2= 56,150$ $df=36$ $P=0,017$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση των απτικών συμπεριφορών των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους και το γονεϊκό φύλο κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα έδειξαν συσχέτιση μεταξύ απτικών συμπεριφορών των μητέρων με την ηλικία των βρεφών. Οι μητέρες φαίνεται, ότι στους 3.5 μήνες κουνούσαν το σώμα των βρεφών (6.7%) και στους 5 μήνες άγγιζαν περισσότερο το κεφάλι και το πρόσωπο των βρεφών (8%) ($\chi^2 = 87.553$, $df=56$, $P=0,004$). Οι πατέρες δεν εμφάνισαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των απτικών τους συμπεριφορών και της ηλικίας των βρεφών μετά τη βλεμματική επαφή ($\chi^2=70.597$, $df=56$, $P=0.091$). Μετά τη βλεμματική επαφή οι απτικές συμπεριφορές των βρεφών δεν επηρεάζονται από την ηλικία τους και το γονεϊκό φύλο. Μετά την βλεμματική επαφή με τους πατέρες δεν υπήρξε καμία απτική συμπεριφορά. Έπειτα, μετά την βλεμματική επαφή με τις μητέρες η απτική συμπεριφορά, που παρατηρήθηκε, δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από την βρεφική ηλικία και την μητέρα ($\chi^2=3.000$, $df= 2$, $P= 0.223$).

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι, συσχέτιση μεταξύ απτικών συμπεριφορών των γονέων, του γονεϊκού φύλου και της βρεφικής ηλικίας υπάρχει για τις μητέρες τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Αντίθετα, για τους πατέρες δεν υπάρχει συσχέτιση πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο, αλλά μόνο κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου. Όσον αφορά την απτική συμπεριφορά των βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και την ηλικία τους, βρέθηκε, ότι αυτή δεν μεταβάλλεται πριν και μετά τη βλεμματική επαφή. Κατά τη βλεμματική επαφή η συσχέτιση δεν είναι εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Λεκτική συμπεριφορά

Οι γονείς πριν την βλεμματική επαφή χρησιμοποιούσαν την ομιλία για την επικοινωνία με

τα βρέφη τους με συχνότητα 195 (81.3%) σε σύγκριση με άλλες λεκτικές συμπεριφορές, όπως φωνοποιήσεις με συχνότητα 20 (8.3%) και συνδυασμό φωνοποιήσεων και ομιλίας με συχνότητα 17 (7.1%). Παρόλο που τα βρέφη δεν εμφάνισαν μεγάλη συχνότητα λεκτικών συμπεριφορών, αυτές που υπερίσχυαν, έναντι των άλλων λεκτικών συμπεριφορών, ήταν οι φωνοποιήσεις με συχνότητα 17 (94.4%).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής η ομιλία φάνηκε να χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά των γονέων με συχνότητα 181 (76.7%) και ακολουθούν οι φωνοποιήσεις με συχνότητα 27 (11.4%) και ο συνδυασμός φωνοποιήσεων και ομιλίας με συχνότητα 23 (9.7%). Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου τα βρέφη εμφάνισαν μια αύξηση στις φωνοποιήσεις με συχνότητα 49 (100%) σε σύγκριση με το ποσοστό των φωνοποιήσεων πριν τη βλεμματική επαφή.

Μετά τη βλεμματική επαφή οι συμπεριφορές, που παρατηρήθηκαν συχνότερα στους γονείς, ήταν και πάλι η ομιλία με συχνότητα (80.7%), οι φωνοποιήσεις με συχνότητα 22 (9%) και ο συνδυασμός ομιλίας και φωνοποιήσεων με συχνότητα 17 (7%). Όσον αφορά τα βρέφη, μετά το βλεμματικό επεισόδιο παρατηρήθηκαν μόνο φωνοποιήσεις σε συχνότητα 15 (100%).

Συμπερασματικά, οι γονείς δεν εμφάνισαν διαφορές στη λεκτική συμπεριφορά πριν, κατά και μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Η ομιλία χρησιμοποιήθηκε περισσότερο και στις τρεις περιόδους με τις φωνοποιήσεις και το συνδυασμό φωνοποιήσεων και ομιλίας να ακολουθούν. Τα βρέφη, όπως ήταν αναμενόμενο, χρησιμοποίησαν μόνο φωνοποιήσεις και στις τρεις περιόδους με μεγάλη αύξηση των ποσοστών κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής.

Λεκτικές συμπεριφορές σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκού φύλου και λεκτικών συμπεριφορών των γονέων πριν τη βλεμματική επαφή. Οι γονεϊκές λεκτικές συμπεριφορές δεν εμφανίζουν διαφορές ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2= 6.311$, $df=4$, $P=0,177$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και γονεϊκού φύλου πριν τη

βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Κατά τη βλεμματική επαφή δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών λεκτικών συμπεριφορών και γονεϊκού φύλου, δηλαδή οι γονεϊκές λεκτικές συμπεριφορές δεν εμφανίζουν διαφορές ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2= 5.699$ $df=5$, $P=0,337$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και γονεϊκού φύλου κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετά τη βλεμματική επαφή δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ λεκτικών συμπεριφορών των γονέων και γονεϊκού φύλου. Επομένως, οι γονεϊκές λεκτικές συμπεριφορές δεν εμφανίζουν διαφορές ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2= 2.729$, $df=4$, $P=0.604$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και γονεϊκού φύλου μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Συνοψίζοντας, διαφορές στη συσχέτιση γονεϊκών λεκτικών συμπεριφορών και γονεϊκού φύλου πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή δεν βρέθηκαν. Και στις τρεις περιόδους οι λεκτικές συμπεριφορές μητέρων και πατέρων δεν διέφεραν. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και γονεϊκού φύλου πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Λεκτικές συμπεριφορές σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή αποδείχθηκε, ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των λεκτικών συμπεριφορών των γονέων και της βρεφικής ηλικίας. Αυτό φαίνεται από το τραγούδι στους 4 μήνες (1,3%) και την ομιλία σε συνδυασμό με το τραγούδι (1,3%) στους 5.5 μήνες ($\chi^2= 58,037$, $df=32$, $P=0,003$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και βρεφικής ηλικία πριν τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Κατά τη βλεμματική επαφή βρέθηκε επίσης συσχέτιση μεταξύ λεκτικών συμπεριφορών των γονέων και της ηλικίας των βρεφών. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλλε η ομιλία και το τραγούδι(0,8%) στους 3,5 μήνες και το τραγούδι των γονέων στους 4 μήνες (0,8)($\chi^2= 69,569$,

df=40, P=0,003). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και βρεφικής ηλικίας κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετά την βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι επίσης υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών λεκτικών συμπεριφορών και ηλικίας των βρεφών. Αυτό φαίνεται από το τραγούδι των γονέων στους 4 μήνες(1,2%) και την ομιλία σε συνδυασμό με το τραγούδι στους 5,5 μήνες (0,8%) ($\chi^2= 46,477$, df=32, P=0,047) . Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και βρεφικής ηλικίας μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Συνοψίζοντας, διαφορές στη λεκτική συμπεριφορά των γονέων ανάλογα με την ηλικία των βρεφών δεν βρέθηκαν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Η λεκτική συμπεριφορά των γονέων και στις τρεις περιόδους φαίνεται να επηρεάζεται από την ηλικία των βρεφών τους. Αντίθετα, η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών και της βρεφικής ηλικίας πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Λεκτικές συμπεριφορές σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών και το γονεϊκό φύλο

Αποδείχθηκε, ότι δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών λεκτικών συμπεριφορών, βρεφικής ηλικίας και γονεϊκού φύλου πριν τη βλεμματική επαφή. Επομένως, οι λεκτικές συμπεριφορές των γονέων δεν έδειξαν να επηρεάζονται από το γονεϊκό φύλο σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών. ($\chi^2= 6.311$, df=4, P=0,177). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικία πριν τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Τα αποτελέσματα δείχνουν, ότι κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου μόνο στους 4 πρώτους μήνες οι γονεϊκές λεκτικές συμπεριφορές επηρεάζονται από το γονεϊκό φύλο. Πιο

συγκεκριμένα αυτό, που συνέβαλλε στη διεξαγωγή αυτού του αποτελέσματος, ήταν η ομιλία των μητέρων (46,4%) ($\chi^2= 6.145$, $df=2$, $P=0,046$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικία κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μετά τη βλεμματική επαφή δεν υπήρξε συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών λεκτικών συμπεριφορών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικίας. ($\chi^2= 2.729$, $df=4$, $P=0,604$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικίας μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Συνοψίζοντας, μόνο κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου φαίνεται να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ λεκτικών συμπεριφορών των γονέων, του γονεϊκού φύλου και της βρεφικής ηλικίας. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση λεκτικών συμπεριφορών των βρεφών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικία πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Βλεμματική συμπεριφορά

Πριν το βλεμματικό επεισόδιο φάνηκε, πως οι γονείς κοιτούσαν τα βρέφη τους με συχνότητα 274 (98.9%), ενώ τα βρέφη προτιμούσαν να κοιτούν κάπου αλλού μακριά από τους γονείς με συχνότητα 273 (98.6%). Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, τόσο οι γονείς, όσο και τα βρέφη, κοιτούσαν ο ένας τον άλλον συνεχώς με συχνότητα 281 (100%). Μετά το βλεμματικό επεισόδιο, οι γονείς εξακολουθούσαν να κοιτάζουν τα βρέφη τους παρά κάπου αλλού με συχνότητα 275 (98.6%), ενώ τα βρέφη προτιμούσαν να κοιτούν κάπου αλλού με συχνότητα 272 (97.5%).

Συνοψίζοντας, διαφορές στη βλεμματική συμπεριφορά των γονέων δεν βρέθηκαν. Οι γονείς κοιτούσαν τα βρέφη τους σχεδόν συνεχώς πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Στη βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών βρέθηκαν διαφορές. Πριν και μετά τη βλεμματική

επαφή τα βρέφη κοιτούσαν κάπου αλλού και όχι τον γονέα, ενώ κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής κοιτούσαν μόνο το γονέα.

Βλεμματική συμπεριφορά σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν το βλεμματικό επεισόδιο, δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκής βλεμματικής συμπεριφοράς και γονεϊκού φύλου, δηλαδή το γονεϊκό φύλο δεν επηρεάζει τη βλεμματική συμπεριφορά των γονέων ($\chi^2= 3,042$, $df=3$, $P=0,385$). Η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών επίσης δεν φαίνεται να επηρεάζεται από το γονεϊκό φύλο ($\chi^2=2.002$, $df=3$, $P=0,572$).

Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση βλεμματικής συμπεριφορά γονέων και βρεφών και γονεϊκού φύλου κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή, διότι η βλεμματική συμπεριφορά ήταν σταθερή.

Βρέθηκε, ότι μετά τη βλεμματική επαφή δεν υπήρχε διαφορά στη βλεμματική συμπεριφορά των μητέρων και των πατέρων ($\chi^2= 4.206$, $df=3$, $P=0,240$). Το ίδιο συνέβη και με τη βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών. Η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών μετά το βλεμματικό επεισόδιο δεν άλλαξε ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2= 4.480$, $df=4$, $P=0,345$).

Συνοψίζοντας, διαφορές στη βλεμματική συμπεριφορά γονέων και βρεφών σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο δεν βρέθηκαν πριν και μετά τη βλεμματική επαφή. Βρέθηκε, πως το φύλο του γονέα δεν επηρεάζει τελικά τη βλεμματική συμπεριφορά ούτε των γονέων, ούτε των βρεφών. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση βλεμματικής συμπεριφορά γονέων και βρεφών και γονεϊκού φύλου κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή διότι η βλεμματική συμπεριφορά ήταν σταθερή.

Βλεμματική συμπεριφορά σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή η βλεμματική συμπεριφορά των γονέων δεν επηρεάζεται από την ηλικία των βρεφών ($\chi^2= 33.038$, $df=24$, $P= 0.103$). Ωστόσο φαίνεται ότι η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών επηρεάζεται από την ηλικία τους. Σ' αυτό το αποτέλεσμα συνέβαλλε το

κοίταγμα στο σύντροφο μετά το κοίταγμα αλλού και πάλι στον σύντροφο (0,4%) στους 2 μήνες και το κοίταγμα στο σώμα τους και αργότερα αλλού με το ίδιο ποσοστό (0,4%) και στους 2,5 μήνες (0,4%) που κοιτάζει κάπου αλλού ($\chi^2=43,754$, $df=24$, $P= 0.008$). Πριν τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση της βλεμματικής συμπεριφοράς και της ηλικίας των βρεφών. Αυτό συνέβαλλε στους 2,5 μήνες το κοίταγμα στο σύντροφο (0,4%) και στους 5,5 μήνες το κοίταγμα στο σώμα του (0,7%) ($\chi^2 =43,754$ $df =24$ $P=0,008$).

Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση βλεμματικής συμπεριφοράς γονέων και βρεφών και βρεφικής ηλικία κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή, διότι η βλεμματική συμπεριφορά ήταν σταθερή.

Μετά τη βλεμματική επαφή βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ βλεμματικής συμπεριφοράς των γονέων και της βρεφικής ηλικίας. Αυτό που συνέβαλλε στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ήταν το κοίταγμα αλλού και μετά στο σύντροφο (0,7%) και το κοίταγμα στο σύντροφο και μετά αλλού στους 2.5 μήνες (0,4%) ($\chi^2=90.295$, $df=24$, $P=0.000$). Μετά τη βλεμματική επαφή βρέθηκε, επίσης, συσχέτιση μεταξύ της βλεμματικής συμπεριφοράς των βρεφών και της ηλικίας τους. Αυτό οφείλεται στο κοίταγμα στο σύντροφο (0,7%) στους 2.5 μήνες και στο κοίταγμα στο σώμα τους και στο κοίταγμα στο σώμα τους και μετά αλλού στους 5,5 μήνες (1,1%) ($\chi^2= 99.869$, $df=32$, $P= 0.000$).

Συνοψίζοντας, φαίνεται πως η βλεμματική συμπεριφορά των γονέων επηρεάζεται από την ηλικία των βρεφών μόνο μετά τη βλεμματική επαφή. Αντίθετα, η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών φαίνεται, πως επηρεάστηκε από την ηλικία τους και πριν και μετά τη βλεμματική επαφή. Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου η βλεμματική συμπεριφορά γονέων-βρεφών ήταν σταθερή.

Βλεμματική συμπεριφορά σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία

Η βλεμματική συμπεριφορά των γονέων δεν επηρεάζεται από το γονεϊκό φύλο και την

ηλικία των βρεφών ($\chi^2=23.772$, $df=16$, $P=0.095$). Αντίθετα, φαίνεται, ότι η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών επηρεάστηκε από το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλλε, πριν την αλληλεπίδραση με τη μητέρα, το κοίταγμα στη μητέρα στους 2.5 μήνες (2.3%) και το κοίταγμα του σώματος τους στους 5.5 μήνες (1.2%) και πριν την βλεμματική επαφή με τον πατέρα το αποτέλεσμα επηρέασε το κοίταγμα του σώματος των βρεφών στους 5.5 μήνες (1.6%) και το κοίταγμα αλλού και έπειτα στο σώμα τους στους 6 μήνες (2.1%) ($\chi^2=26.678$, $df=16$, $P=0.045$).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση βλεμματικής συμπεριφοράς γονέων και βρεφών, γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικίας δεν ήταν εφικτή διότι η βλεμματική συμπεριφορά ήταν σταθερή.

Μετά τη βλεμματική επαφή βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ βλεμματικής συμπεριφοράς των μητέρων και της βρεφικής ηλικίας. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλε το κοίταγμα των μητέρων αλλού(1,5%), αλλού και μετά στο σύντροφο(0,7%), στο σύντροφο και μετά αλλού(0,7%), στους 2.5 μήνες ($\chi^2=89.960$, $df=24$, $P=0.000$). Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση της βλεμματικής συμπεριφοράς των πατέρων και της ηλικίας των βρεφών μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή, διότι η βλεμματική συμπεριφορά των πατέρων ήταν σταθερή. Μετά τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ βλεμματικής συμπεριφοράς των βρεφών, του γονεϊκού φύλου και της ηλικίας των βρεφών. Αυτό φαίνεται από το κοίταγμα των μητέρων στο σύντροφο (1,5%) , το κοίταγμα στο σύντροφο και μετά αλλού(0,7%) στους 2.5 μήνες και το κοίταγμα των πατέρων στο σώμα τους στους 5.5 μήνες (1,4%) ($\chi^2=99.869$, $df=8$, $P=0.000$).

Καταλήγοντας, διαφορές στη βλεμματική συμπεριφορά μητέρων και πατέρων, ανάλογα με την ηλικία των βρεφών, βρέθηκαν πριν και μετά τη βλεμματική επαφή. Οι μητέρες και οι πατέρες έδειξαν να μεταβάλλουν τη βλεμματική συμπεριφορά, ανάλογα με τη ηλικία των βρεφών, πριν την βλεμματική επαφή, αλλά μετά τη βλεμματική επαφή μόνο οι μητέρες έδειξαν να μεταβάλλουν τη βλεμματική συμπεριφορά τους, ανάλογα με τη βρεφική ηλικία. Η μεταβολή της βλεμματικής

συμπεριφοράς των πατέρων ανάλογα με την ηλικία μετά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή, διότι η βλεμματική συμπεριφορά των πατέρων ήταν σταθερή. Η βλεμματική συμπεριφορά των βρεφών φαίνεται, πως μεταβάλλεται ανάλογα με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία, τόσο πριν, όσο και μετά τη βλεμματική επαφή.

Κινήσεις σώματος

Πριν το βλεμματικό επεισόδιο φαίνεται, ότι οι γονείς κινούσαν περισσότερο κεφαλή σε συνδυασμό με κίνηση άκρων με συχνότητα 131 (48.2%) και κεφαλή σε συνδυασμό με κίνηση κορμού και άκρων με συχνότητα 119 (43.8%). Τα βρέφη φαίνεται ότι κινούσαν σε συχνότητα 103 κεφαλή σε συνδυασμό με κορμό και άκρα (41.2%), κεφαλή σε συνδυασμό με άκρα με συχνότητα 96 (38.4%) και μόνο άκρα με συχνότητα 29 (11.6%).

Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου οι γονείς εμφάνισαν κινήσεις κεφαλής σε συνδυασμό με άκρα με συχνότητα 129 (47.8%), κινήσεις κεφαλής σε συνδυασμό με κορμό και άκρα με συχνότητα 76 (28.1%), κινήσεις μόνο κεφαλής με συχνότητα 37 (13.7%) και κινήσεις μόνο άκρων με συχνότητα 25 (9.3%). Τα βρέφη κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου φαίνεται πως κινούσαν περισσότερο το κεφάλι σε συνδυασμό με τα άκρα με συχνότητα 80 (36.2%), το κεφάλι σε συνδυασμό με τον κορμό και τα άκρα με συχνότητα 59 (26.7%) και μόνο τα άκρα με συχνότητα 59 (26.7 %).

Μετά τη βλεμματική επαφή φαίνεται, ότι οι γονείς κινούσαν το κεφάλι σε συνδυασμό με τα άκρα με συχνότητα 125 (46.1%) και το κεφάλι σε συνδυασμό με τον κορμό και τα άκρα με συχνότητα 124 (45.8%), ενώ τα βρέφη το κεφάλι σε συνδυασμό με τον κορμό και τα άκρα με συχνότητα 120 (46.7%) και το κεφάλι σε συνδυασμό με τα άκρα με συχνότητα 85 (33.1%).

Καταλήγοντας, δεν βρέθηκαν διαφορές στις κινήσεις του σώματος των γονέων. Και στις τρεις περιόδους οι γονείς κινούσαν κυρίως κεφαλή και άκρα. Αντίθετα με τους γονείς, τα βρέφη κινούσαν κεφαλή και άκρα πριν και μετά τη βλεμματική επαφή, ενώ κατά τη διάρκεια κινούσαν

κεφαλή κορμό και άκρα.

Κινήσεις σώματος σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν τη βλεμματική επαφή οι κινήσεις του σώματος δεν έδειξαν να διαφέρουν στις μητέρες και στους πατέρες ($\chi^2 = 10.329$, $df = 5$, $P = 0,066$). Αντίθετα, οι κινήσεις του σώματος των βρεφών έδειξαν να αλλάζουν ανάλογα με το φύλο του γονέα. Αυτό που φαίνεται να συνέβαλλε στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα, είναι η κίνηση της κεφαλής των βρεφών πριν την βλεμματική επαφή με τους πατέρες (5,6%) ($\chi^2 = 15.898$, $df = 5$, $P = 0,007$).

Κατά τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ κινήσεων του σώματος των γονέων και του γονεϊκού φύλου. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την κίνηση κυρίως της κεφαλής των πατέρων (10,7) και την κίνηση των άκρων των μητέρων (7,8) ($\chi^2 = 27.012$, $df = 5$, $P = 0,000$). Συσχέτιση βρέθηκε και μεταξύ του γονεϊκού φύλου και των κινήσεων του σώματος των βρεφών, καθώς τα βρέφη κινούσαν περισσότερο την κεφαλή κατά την αλληλεπίδραση με τους πατέρες (5%) ($\chi^2 = 18.855$, $df = 5$, $P = 0,002$).

Μετά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα δεν έδειξαν διαφορές στις κινήσεις του σώματος ανάμεσα σε μητέρες και πατέρες. ($\chi^2 = 9.436$, $df = 5$, $P = 0,093$). Αντίθετα, οι κινήσεις του σώματος των βρεφών έδειξαν να επηρεάζονται από το γονεϊκό φύλο. Κι αυτό γιατί τα βρέφη κινούσαν την κεφαλή τους μετά τη βλεμματική επαφή με τους πατέρες (8,2%), ενώ μετά τη βλεμματική επαφή με τις μητέρες κινούσαν τα άκρα τους (7%) ($\chi^2 = 26.699$, $df = 5$, $P = 0,000$).

Συνοψίζοντας, διαφορές παρατηρήθηκαν στις κινήσεις του σώματος των γονέων ανάλογα με το γονεϊκό φύλο πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Οι κινήσεις του σώματος πατέρων και μητέρων δεν διέφεραν πριν και μετά τη βλεμματική επαφή αλλά διαφοροποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Οι κινήσεις του σώματος των βρεφών φαίνεται να επηρεάστηκαν και στις τρεις περιόδους από το γονεϊκό φύλο.

Κινήσεις σώματος σε συνάρτηση με την βρεφική ηλικία

Υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των κινήσεων του σώματος των γονέων και της βρεφικής ηλικίας πριν τη βλεμματική επαφή. Αυτό που συνέβαλλε στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα, ήταν οι κινήσεις των άκρων των γονέων στους 4.5 μήνες (1,8%) και οι κινήσεις κεφαλής, κορμού και άκρων στους 3 και 6 μήνες (8,8%), ($\chi^2=81.506$, $df=40$, $P=0.000$). Τα αποτελέσματα έδειξαν, πως υπάρχει επίσης συσχέτιση μεταξύ των κινήσεων του σώματος των βρεφών και της ηλικίας τους πριν το βλεμματικό επεισόδιο. Αυτό φαίνεται από τις κινήσεις των άκρων και του κορμού των βρεφών στους 2.5 μήνες (0,8%) και τις κινήσεις άκρων στους 2,5 μήνες (2%) ($\chi^2=90.160$, $df=40$, $P=0.000$).

Υπάρχει ακόμα συσχέτιση μεταξύ κινήσεων του σώματος των γονέων και της ηλικίας των βρεφών κατά τη βλεμματική επαφή. Κι αυτό, διότι παρατηρήθηκαν κινήσεις της κεφαλής στους 5,5 μήνες (3,7%) και στους 3,5 μήνες οι κινήσεις της κεφαλής και των άκρων (7%) ($\chi^2=61.341$, $df=40$, $P=0.17$). Επιπλέον, βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ κινήσεων του σώματος των βρεφών και της ηλικίας τους, καθώς παρατηρήθηκαν κινήσεις του κορμού και κεφαλιού στους 5 μήνες (0,9%) και στους 2,5 μήνες κινήσεις κορμού και άκρων (1,4%) ($\chi^2=89.248$, $df=40$, $P=0.000$).

Μετά τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ κινήσεων του σώματος των γονέων και βρεφικής ηλικίας. Σ' αυτό συνέβαλλαν οι κινήσεις των άκρων στους 4.5 μήνες (2,6%) και οι κινήσεις κορμού και άκρων στους 2.5 μήνες (0,4%) ($\chi^2=90.432$, $df=40$, $P=0.000$). Συσχέτιση βρέθηκε και μεταξύ κινήσεων σώματος των βρεφών και της ηλικίας τους μετά το βλεμματικό επεισόδιο, καθώς παρατηρήθηκαν κινήσεις κορμού και άκρων στους 2.5 μήνες (0,4%) και κινήσεις των άκρων στους 4.5 μήνες (3,1%) ($\chi^2=68.883$, $df=40$, $P=0.002$).

Καταλήγοντας, όσον αφορά τις κινήσεις του σώματος των γονέων φαίνεται, ότι επηρεάζονται από τη βρεφική ηλικία τόσο πριν όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Οι κινήσεις του σώματος των βρεφών επηρεάζονται, επίσης, από την ηλικία τους και στις τρεις περιόδους.

Κινήσεις σώματος σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία

Πριν τη βλεμματική επαφή μόνο οι κινήσεις του σώματος των πατέρων διαφέρουν ανάλογα με την ηλικία των βρεφών τους. Σ' αυτό το αποτέλεσμα συνέβαλλαν οι κινήσεις της κεφαλής των πατέρων στους 4.5 μήνες (2,2%), οι κινήσεις κεφαλής και άκρων στους 6 μήνες (13%) ($\chi^2 = 74.325$, $df = 32$, $P = 0,000$). Οι κινήσεις των μητέρων δεν αλλάζουν ανάλογα με την ηλικία των βρεφών ($\chi^2 = 40.586$, $df = 32$, $P = 0,142$). Οι κινήσεις του σώματος των βρεφών έδειξαν να αλλάζουν ανάλογα με τη βρεφική ηλικία μόνο πριν την βλεμματική επαφή με τις μητέρες τους. Αυτό που φαίνεται να συνέβαλλε στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα, είναι η κίνηση του κορμού και των άκρων των βρεφών (1,6%) πριν την βλεμματική επαφή με τις μητέρες στους 2.5 μήνες και οι κινήσεις άκρων στους 2,5 μήνες (3,1%) ($\chi^2 = 99.747$, $df = 40$, $P = 0.000$). Αντίθετα, πριν την βλεμματική επαφή με τους πατέρες δεν φάνηκε τα βρέφη να αλλάζουν τις κινήσεις του σώματος τους ανάλογα με την ηλικία ($\chi^2 = 26.316$, $df = 24$, $P = 0.337$).

Κατά την βλεμματική επαφή οι κινήσεις του σώματος των μητέρων δεν άλλαξαν ανάλογα με την ηλικία των βρεφών ($\chi^2 = 37.973$, $df = 40$, $P = 0.562$). Οι κινήσεις του σώματος των πατέρων, όμως, άλλαξαν ανάλογα με την ηλικία των βρεφών καθώς παρατηρήθηκαν κινήσεις κεφαλής και άκρων στους 6 μήνες (10,5%), κινήσεις κεφαλής κορμού και άκρων στους 2 (7,5%) και στους 3.5 μήνες (10,5%) ($\chi^2 = 68.042$, $df = 32$, $P = 0.000$). Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής και οι κινήσεις των βρεφών επηρεάστηκαν από το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία. Αυτό φαίνεται από τις κινήσεις του κορμού και άκρων στους 2,5 μήνες (2,5%), τις κινήσεις κεφαλής και άκρων στους 3,5 μήνες (7,6%), κατά τη βλεμματική επαφή με τη μητέρα ($\chi^2 = 53.092$, $df = 24$, $P = 0.001$), και από τις κινήσεις της κεφαλής (1,9%) στους 4.5 μήνες και τις κινήσεις κεφαλής και κορμού στους 5 μήνες (1,9%), κατά τη βλεμματική επαφή με τους πατέρες ($\chi^2 = 80.410$, $df = 40$, $P = 0.000$).

Μετά τη βλεμματική επαφή οι κινήσεις του σώματος των γονέων επηρεάζονται από το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία. Αυτό φαίνεται από τις κινήσεις των άκρων των μητέρων στους

4.5 μήνες (5,3%)($\chi^2=41.698$, $df=24$, $P=0.014$), τις κινήσεις κεφαλής, κορμού και άκρων των πατέρων (0,7%) στους 2,5 μήνες και τις κινήσεις κεφαλής και άκρων (9,3%) στους 6 μήνες ($\chi^2=82.959$, $df=40$, $P=0.000$). Οι κινήσεις των βρεφών μετά το βλεμματικό επεισόδιο φαίνεται να επηρεάζονται μόνο από τις μητέρες και όχι από τους πατέρες. Κι αυτό, διότι παρατηρήθηκαν κινήσεις του κορμού και των άκρων τους στους 2.5 μήνες (0,8%), και κινήσεις της κεφαλής τους στους 3 μήνες (0,8%) ($\chi^2=77.319$, $df=32$, $P=0.000$). Αντίθετα, δεν φάνηκε καμία αλλαγή στις κινήσεις των βρεφών σε συνάρτηση με την ηλικία τους μετά τη βλεμματική επαφή με τους πατέρες ($\chi^2=36.574$, $df=40$, $P=0.665$).

Συνοψίζοντας, οι κινήσεις του σώματος των πατέρων επηρεάζονται από την ηλικία των βρεφών πριν κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Οι κινήσεις του σώματος των μητέρων, όμως, επηρεάζονται από την ηλικία των βρεφών μόνο μετά τη βλεμματική επαφή. Οι κινήσεις του σώματος των βρεφών επηρεάζονται από την ηλικία τους και από τους δύο γονείς μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Πριν και μετά τη βλεμματική επαφή οι κινήσεις των βρεφών επηρεάζονται μόνο από την επαφή με τις μητέρες.

Μίμηση

Πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο δεν υπήρξε προσπάθεια μίμησης ούτε από τη μεριά των γονέων, ούτε από τη μεριά των βρεφών. Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου παρατηρήθηκε προσπάθεια μίμησης από τους γονείς με συχνότητα 1 (100%) και από τα βρέφη με συχνότητα 13 (100%).

Καταλήγοντας, οι γονείς δεν εμφάνισαν καμία προσπάθεια μίμησης πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, ενώ τα βρέφη έκαναν προσπάθειες μίμησης μόνο κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου.

Μίμηση σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν και μετά τη βλεμματική επαφή ούτε οι γονείς ούτε τα βρέφη έκαναν προσπάθειες

μίμησης. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μίμησης γονέων και βρεφών και γονεϊκού φύλου κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μίμηση σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Πριν και μετά τη βλεμματική επαφή δεν παρατηρήθηκαν προσπάθειες μίμησης ούτε από τα βρέφη ούτε από τους γονείς. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μίμησης γονέων και βρεφών και βρεφικής ηλικίας κατά τη βλεμματική επαφή δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μίμηση σε συνάρτηση με τη βρεφική ηλικία και το γονεϊκό φύλο

Πριν και μετά τη βλεμματική επαφή ούτε οι γονείς ούτε τα βρέφη έκαναν προσπάθειες μίμησης. Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μίμησης των γονέων και των βρεφών, του γονεϊκού φύλου και της βρεφικής ηλικίας, κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μη λεκτική επικοινωνία

Οι γονείς εμφάνισαν μη λεκτικές συμπεριφορές πριν το βλεμματικό επεισόδιο σε συχνότητα 57 (100%), κατά το βλεμματικό επεισόδιο σε συχνότητα 79 (100%) και μετά το βλεμματικό επεισόδιο σε συχνότητα 47 (100%). Τα βρέφη εμφάνισαν μη λεκτικές συμπεριφορές πριν τη βλεμματική επαφή σε συχνότητα 18 (100%), κατά τη βλεμματική επαφή σε συχνότητα 22 (100%) και μετά τη βλεμματική επαφή σε συχνότητα 12 (100%).

Συνοψίζοντας, ούτε οι γονείς, ούτε τα βρέφη εμφάνισαν διαφορές στη μη λεκτική επικοινωνία. Και οι δυο έκαναν χρήση μη λεκτικής επικοινωνίας πριν, κατά και μετά τη βλεμματική επαφή. Ωστόσο, τα βρέφη εμφάνισαν χαμηλότερα ποσοστά από τους γονείς. Επιπλέον, οι γονείς παρουσίασαν μια άυξηση μη λεκτικής επικοινωνίας κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου.

Μη λεκτική επικοινωνία σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μη λεκτικής επικοινωνίας γονέων και βρεφών και της βρεφικής ηλικίας, τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μη λεκτική επικοινωνία σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μη λεκτικής επικοινωνίας γονέων και βρεφών και της βρεφικής ηλικίας, τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Μη λεκτική επικοινωνία σε συνάρτηση με τη βρεφική ηλικία και το γονεϊκό φύλο

Η στατιστική ανάλυση για τη συσχέτιση μη λεκτικής επικοινωνίας γονέων και βρεφών του γονεϊκού φύλου και της βρεφικής ηλικίας, τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, δεν ήταν εφικτή λόγω χαμηλών συχνοτήτων στα κελιά.

Συναισθηματικές εκφράσεις προσώπου

Πριν τη βλεμματική επαφή οι συναισθηματικές εκφράσεις προσώπου, που επικράτησαν στους γονείς, ήταν η ευχαρίστηση με συχνότητα 259 (93.8%) και το ενδιαφέρον για το σύντροφο με συχνότητα 9 (3.3%) ενώ στα βρέφη κυριάρχησε το ενδιαφέρον για τον εξωτερικό κόσμο με συχνότητα 147 (53.3%) και η ευχαρίστηση με συχνότητα 52 (18.8%) και στη συνέχεια η ουδέτερη έκφραση με συχνότητα 42 (15.2%) .

Κατά τη βλεμματική επαφή οι γονείς έδειξαν περισσότερη ευχαρίστηση με συχνότητα 268 (95.4%) και ενδιαφέρον προς το σύντροφο με συχνότητα 10 (3.6%). Τα βρέφη έδειξαν κι εκείνα περισσότερη ευχαρίστηση με συχνότητα 159 (56.6%) και λιγότερο ενδιαφέρον προς το σύντροφο με συχνότητα 98 (34.9%).

Μετά τη βλεμματική επαφή οι γονείς έδειξαν περισσότερη ευχαρίστηση με συχνότητα 259 (93.8%) και λιγότερο ενδιαφέρον προς τα βρέφη με συχνότητα 9 (3.3%), ενώ τα βρέφη έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον προς το εξωτερικό περιβάλλον με συχνότητα 149 (53.8%), λιγότερη ευχαρίστηση με συχνότητα 51 (18.4%) και ουδέτερη έκφραση με συχνότητα 34 (12.3%).

Συμπερασματικά, διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων δεν βρέθηκαν. Τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, οι γονείς εκδήλωσαν ευχαρίστηση. Τα βρέφη, όμως, εμφάνισαν διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις. Πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο εκδήλωσαν ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο, ενώ κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής το ενδιαφέρον για τον εξωτερικό κόσμο εξαφανίστηκε εντελώς και εκδηλώθηκε ευχαρίστηση.

Συναισθηματικές εκφράσεις σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν την βλεμματική επαφή δεν υπήρχαν διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις μητέρων και πατέρων ($\chi^2=18.887$, $df=5$, $P=0,219$). Το ίδιο συνέβη και με τις συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών. Το γονεϊκό φύλο δεν φαίνεται να επηρεάζει τις συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών ($\chi^2=18.887$, $df=15$, $P=0.219$).

Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, επίσης, δεν βρέθηκαν διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις μεταξύ μητέρων και πατέρων ($\chi^2=2.807$, $df=3$, $P=0,422$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών, επίσης, δεν επηρεάστηκαν από το φύλο του γονέα κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής ($\chi^2=10,694$ $df=10$, $P=0,382$).

Μετά τη βλεμματική επαφή δεν βρέθηκαν διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις μεταξύ μητέρων και πατέρων ($\chi^2= 9.187$, $df=7$, $P=0,240$). Όσον αφορά τις συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών, μετά το βλεμματικό επεισόδιο, δεν βρέθηκαν διαφορές ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2= 18.936$, $df=21$, $P=0,589$).

Συμπερασματικά, διαφορές στις συναισθηματικές εκφράσεις μεταξύ μητέρων και πατέρων

δεν παρατηρήθηκαν, ούτε πριν, ούτε κατά τη διάρκεια, ούτε μετά τη βλεμματική επαφή. Το ίδιο συνέβη και με τις συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών. Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών δεν επηρεάστηκαν από το γονεϊκό φύλο

Συναισθηματική έκφραση και σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Οι συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων δεν μεταβάλλονται ανάλογα με την ηλικία των βρεφών τους πριν τη βλεμματική επαφή ($\chi^2=44,069$, $df =40$, $P= 0,303$). Αντίθετα, οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών φαίνεται, ότι μεταβάλλονται ανάλογα με την ηλικία τους, καθώς παρατηρήθηκε στους 5 μήνες αρνητική έκφραση (1,4%) και στους 4,5 μήνες ευχαρίστηση (5,4%) ($\chi^2=219.464$, $df 120$, $P=0,000$).

Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των γονεϊκών συναισθηματικών εκφράσεων των γονέων και της ηλικίας των βρεφών. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλλε το ενδιαφέρον προς το σύντροφο στους 6 μήνες(2,5%)και η ευχαρίστηση και το ενδιαφέρον των γονέων προς το σύντροφο στους 2 μήνες (0,4%)($\chi^2=52,019$, $df =24$, $P= 0,001$). Υπάρχει ακόμη συσχέτιση μεταξύ των συναισθηματικών εκφράσεων των βρεφών και της ηλικίας τους. Στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλλαν η αρνητική έκφραση (1,1%) στους 5 μήνες και το ενδιαφέρον προς το σύντροφο στους 2 μήνες (8,9%)($\chi^2=118,781$, $df =80$, $P=0,003$).

Μετά τη βλεμματική επαφή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονεϊκών συναισθηματικών εκφράσεων και βρεφικής ηλικίας. Σ' αυτό το αποτέλεσμα συνέβαλλε η αρνητική έκφραση και η αρνητική έκφραση-ευχαρίστηση και ευχαρίστηση-ενδιαφέρον προς εξωτερικό κόσμο στους 2.5 μήνες (0,4%), καθώς και η αρνητική έκφραση και ευχαρίστηση (0,4%) και στους 2 μήνες, η ευχαρίστηση και το ενδιαφέρον στο σύντροφο ($\chi^2= 96.611$, $df=56$, $P= 0,001$). Συσχέτιση βρέθηκε, επίσης, μεταξύ συναισθηματικών εκφράσεων των βρεφών και της ηλικίας τους, καθώς παρατηρήθηκε αρνητική έκφραση στους 5 μήνες (1,4%), ενδιαφέρον προς το σύντροφο στους 2,5

μήνες (0,4%) και ουδέτερη έκφραση και ενδιαφέρον στο σύντροφο στους 2,5 μήνες (0,4%) ($\chi^2=273,357$, $df=168$, $P=0,003$).

Συνοψίζοντας, διαφορές στη συσχέτιση συναισθηματικών εκφράσεων και βρεφικής ηλικίας βρέθηκαν μόνο στους γονείς. Πριν τη βλεμματική επαφή οι συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων δεν επηρεάστηκαν από την ηλικία των βρεφών, αλλά επηρεάστηκαν κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Αντίθετα, οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών και στα τρία διαστήματα έδειξαν να επηρεάζονται από την ηλικία τους.

Συναισθηματικές εκφράσεις σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία

Πριν τη βλεμματική επαφή οι συναισθηματικές εκφράσεις των πατέρων δεν επηρεάστηκαν από την ηλικία των βρεφών ($\chi^2=44,069$, $df=32$, $P=0,663$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των μητέρων επίσης δεν επηρεάστηκαν από την ηλικία των βρεφών ($\chi^2=35,782$, $df=24$, $P=0,058$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών δεν επηρεάστηκαν πριν την βλεμματική επαφή με τους πατέρες ($\chi^2=88,456$, $df=72$, $P=0,091$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών επηρεάστηκαν, όμως, από την αλληλεπίδραση με τις μητέρες. Σ' αυτό συνέβαλλε η αρνητική έκφραση (2,2%) στους 5 μήνες και το ενδιαφέρον για το εξωτερικό περιβάλλον (14,7%) στους 2 μήνες ($\chi^2=165,550$, $df=104$, $P=0,000$).

Κατά τη βλεμματική επαφή φαίνεται, πως δεν υπήρξε μεταβολή στις συναισθηματικές εκφράσεις των μητέρων λόγω ηλικίας των βρεφών ($\chi^2=36,293$, $df=24$, $P=0,051$). Επίσης, μεταβολή δεν παρουσιάστηκε και στις συναισθηματικές εκφράσεις των πατέρων λόγω της ηλικίας των βρεφών ($\chi^2=25,175$, $df=16$, $P=0,067$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών δεν επηρεάστηκαν κατά τη βλεμματική επαφή με τους πατέρες ($\chi^2=64,075$, $df=48$, $P=0,060$), επηρεάστηκαν, όμως, από τη επαφή με τις μητέρες, καθώς έδειξαν ενδιαφέρον προς το σύντροφο στους 2 μήνες (12,2%) και ενδιαφέρον στο σύντροφο και αρνητική έκφραση στους 5 μήνες (0,7%) ($\chi^2=98,765$, $df=72$, $P=0,020$).

Μετά το βλεμματικό επεισόδιο οι συναισθηματικές εκφράσεις των πατέρων δεν φάνηκε να επηρεάζονται από την ηλικία των βρεφών ($\chi^2=38.059$, $df=32$, $P=0.213$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των μητέρων, όμως, επηρεάστηκαν από την ηλικία των βρεφών, αφού εκδήλωσαν ευχαρίστηση και ενδιαφέρον προς το εξωτερικό περιβάλλον στους 2,5 μήνες (0,7%), αρνητική έκφραση καθώς και ευχαρίστηση στους 2.5 μήνες (0,7%) και ενδιαφέρον προς το σύντροφο στους 5.5 μήνες (3%) ($\chi^2=78.463$, $df=32$, $P=0.000$). Οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών μετά τη βλεμματική επαφή επηρεάστηκαν από το γονεϊκό φύλο και την ηλικία τους. Συγκεκριμένα, μετά την αλληλεπίδραση με τις μητέρες, έδειξαν ενδιαφέρον για το σύντροφο στους 2,5 μήνες (0,7%), ενδιαφέρον για σύντροφο και ουδέτερη έκφραση στους 2,5 μήνες (0,7%), αρνητική έκφραση στους 5 μήνες (1,5%) και ενδιαφέρον για εξωτερικό περιβάλλον και ευχαρίστηση (1,5%) στους 5,5 μήνες ($\chi^2=215,468$, $df=144$, $P=0,000$). Όσον αφορά την αλληλεπίδραση με τους πατέρες, οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών επηρεάστηκαν στους 4,5 μήνες με την αρνητική έκφραση και το ενδιαφέρον στο εξωτερικό περιβάλλον (0,7%) και την αρνητική έκφραση (1,4%) στους 5 μήνες ($\chi^2=129,585$, $df=96$, $P=0,13$).

Συνοψίζοντας, οι συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων φαίνεται να επηρεάστηκαν από το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών μόνο μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Μεταβολές παρατηρήθηκαν στις συναισθηματικές εκφράσεις των μητέρων μετά τη βλεμματική επαφή. Αντίθετα, οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών φαίνεται ότι επηρεάστηκαν πριν, κατά και μετά τη βλεμματική επαφή με τις μητέρες, ενώ οι συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών επηρεάστηκαν από τους πατέρες μόνο μετά το βλεμματικό επεισόδιο.

Συναισθηματικές εκφράσεις γονέα σε συνάρτηση με συναισθηματικές εκφράσεις βρέφους

Για την συσχέτιση των συναισθηματικών εκφράσεων γονέων-βρεφών πριν τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι, όταν οι γονείς εκδήλωναν ευχαρίστηση, τα βρέφη θα εκδήλωναν ευχαρίστηση (26.7%) και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (70.2%), ενώ όταν οι

γονείς εκδήλωναν ενδιαφέρον προς το σύντροφο, τα βρέφη έδειχναν ευχαρίστηση 0.5% και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο 2.6% ($\chi^2 = 0.349$, $df = 1$, $P = 0.555$).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής, όταν οι γονείς εξέφραζαν ευχαρίστηση τα βρέφη ήταν πιθανότερο να εκφράσουν κι εκείνα ευχαρίστηση (61.8%), παρά ενδιαφέρον προς το γονέα (34.3%). Όταν οι γονείς εξέφραζαν ενδιαφέρον προς τα βρέφη, τα βρέφη ήταν πιθανότερο να εκδηλώσουν ενδιαφέρον (3.9%) και όχι ευχαρίστηση (0%) ($\chi^2 = 16.849$, $df = 1$, $P = 0.000$).

Μετά τη βλεμματική επαφή όταν οι γονείς έδειχναν ευχαρίστηση τα βρέφη έδειχναν κι εκείνα ευχαριστημένα (25.3%) και εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (71.6%). Ενώ, όταν οι γονείς έδειχναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο, τα βρέφη εκδήλωναν ευχαρίστηση (0.5%) και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (2.6%) ($\chi^2 = 0.268$, $df = 1$, $P = 0.604$).

Συμπερασματικά, διαφορές παρατηρήθηκαν πριν κατά τη διάρκεια και μετά την βλεμματική επαφή. Πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο η ευχαρίστηση των γονέων δεν έδειξε να επηρεάζει τη συναισθηματική κατάσταση των βρεφών, καθώς τα βρέφη εκδήλωσαν μεγάλο ενδιαφέρον για τον εξωτερικό κόσμο και ελάχιστη ευχαρίστηση. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου η ευχαρίστηση των γονέων αύξησε τα ποσοστά ευχαρίστησης των βρεφών, ενώ, όταν οι γονείς εκδήλωσαν ενδιαφέρον, τα βρέφη δεν εμφάνισαν καθόλου ευχαρίστηση, απλώς ενδιαφέρον προς το σύντροφο αλλά και αυτό σε μικρά ποσοστά. Γενικότερα, το ενδιαφέρον των γονέων προς τον σύντροφο φαίνεται να συνδέεται με χαμηλότερα ποσοστά (αν όχι μηδαμινά) όχι μόνο ευχαρίστησης, αλλά και ενδιαφέροντος προς τον σύντροφο ή τον εξωτερικό, κόσμο από τη μεριά των βρεφών, είτε πριν, είτε κατά τη διάρκεια, είτε μετά τη βλεμματική επαφή.

Συναισθηματικές εκφράσεις γονέα και βρέφους σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν το βλεμματικό επεισόδιο όταν οι μητέρες έδειχναν ευχαριστημένες τα βρέφη έδειχναν ευχαρίστηση (27%) και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (67.4%). Όταν οι μητέρες έδειχναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο, τα βρέφη εκδήλωναν ευχαρίστηση (1.1%) και ενδιαφέρον για

εξωτερικό κόσμο 4.5%. ($\chi^2= 0.172$, $df=1$, $P=0.679$) Πριν τη βλεμματική επαφή όταν οι πατέρες έδειχναν ευχαρίστηση, τα βρέφη έδειχναν κι εκείνα ευχαρίστηση (26.7%) και ενδιαφέρον για εξωτερικό κόσμο (70.2%). Όταν οι πατέρες έδειχναν ενδιαφέρον προς το σύντροφο, τα βρέφη έδειχναν ευχαρίστηση (0.5%) και ενδιαφέρον για εξωτερικό κόσμο 2.6% ($\chi^2 = 0.364$ $df=1$ $P=0.555$)

Κατά τη βλεμματική επαφή, όταν οι μητέρες ήταν ευχαριστημένες, τα βρέφη θα ήταν ευχαριστημένα (59.8%) και θα εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο (34.6%). Όταν οι μητέρες εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο τα βρέφη δεν θα εκδήλωναν ευχαρίστηση (0%) αλλά ενδιαφέρον προς τον σύντροφο (5.5%) ($\chi^2= 11.040$ $df=1$ $P=0.000$). Κατά τη βλεμματική επαφή, όταν οι πατέρες εκδήλωναν ευχαρίστηση, τα βρέφη εκδήλωναν ευχαρίστηση (63.8%) και ενδιαφέρον προς το σύντροφο (33.9%). Όταν οι πατέρες εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο, τα βρέφη δεν έδειχναν ευχαρίστηση (0%) αλλά ενδιαφέρον προς το σύντροφο (2.4%) ($\chi^2=5.410$, $df =1$, $P=0.020$).

Μετά τη βλεμματική επαφή, όταν οι μητέρες ήταν ευχαριστημένες, τα βρέφη εκδήλωναν ευχαρίστηση (21.3%) και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (75.3%). Όταν οι μητέρες έδειχναν ενδιαφέρον προς τον σύντροφο τα βρέφη έδειχναν ευχαριστημένα (1.1%) και εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (2.2%) ($\chi^2= 0.210$, $df= 1$, $P=0.647$). Όταν οι πατέρες έδειχναν ευχαρίστηση, τα βρέφη έδειχνα κι εκείνα ευχαρίστηση (28.6%) και ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (68.6%). Όταν οι πατέρες έδειχναν ενδιαφέρον προς το σύντροφο, τα βρέφη δεν εκδήλωναν ευχαρίστηση (0%) αλλά εκδήλωναν ενδιαφέρον προς τον εξωτερικό κόσμο (2.9%). ($\chi^2 =1.235$, $df= 1$, $P=0.556$).

Συνοψίζοντας, διαφορές βρέθηκαν πριν κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Μόνο κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου φάνηκε οι ευχαρίστηση μητέρων και πατέρων να επηρεάζουν τα ποσοστά ευχαρίστησης των βρεφών. Ωστόσο, φαίνεται, πως οι πατέρες

δημιουργούν μεγαλύτερη ευχαρίστηση παρά ενδιαφέρον στα βρέφη όταν κι εκείνοι εκδηλώνουν ευχαρίστηση σε σύγκριση με τις μητέρες. Επιπλέον, όταν οι πατέρες εκδηλώσουν απλό ενδιαφέρον προς το σύντροφο, τα βρέφη σαφώς και δεν θα εκδηλώσουν καθόλου ευχαρίστηση, όπως συμβαίνει και με τις μητέρες, όταν κι εκείνες εκδηλώνουν ενδιαφέρον προς το σύντροφο, ωστόσο τα ποσοστά ενδιαφέροντος προς το σύντροφο θα είναι πολύ χαμηλότερα σε σύγκριση με τα ποσοστά ενδιαφέροντος που θα προκαλέσει η μητέρα σε μια αντίστοιχη κατάσταση.

Συναισθηματική ένταση

Πριν το βλεμματικό επεισόδιο η συναισθηματική ένταση των γονέων ήταν κατά πλειοψηφία σταθερή με συχνότητα 267 (96.7%) και κατιούσα με συχνότητα 6 (2.2%). Στα βρέφη η συναισθηματική ένταση ήταν κατά πλειοψηφία, επίσης, σταθερή με συχνότητα 250 (90.6%) και ανιούσα με συχνότητα 13 (4.7%).

Κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου η συναισθηματική ένταση των γονέων ήταν κατά πλειοψηφία σταθερή με συχνότητα 278 (98.9%) και κατιούσα με συχνότητα 3 (1.1%) και των βρεφών σταθερή με συχνότητα 13 (92.5%) και κατιούσα με συχνότητα (4.6%).

Μετά τη βλεμματική επαφή η συναισθηματική ένταση που παρατηρήθηκε στους γονείς ήταν σταθερή με συχνότητα 271 (97.5%) και κατιούσα με συχνότητα 6 (2.2%) και στα βρέφη σταθερή και κατιούσα με συχνότητα 240 (86.3%) και 21 (7.6%) αντίστοιχα.

Καταλήγοντας, δεν βρέθηκαν διαφορές στη συναισθηματική ένταση των γονέων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Βρέθηκαν, όμως, διαφορές στη συναισθηματική ένταση των βρεφών. Πριν το βλεμματικό επεισόδιο η συναισθηματική ένταση είναι κατά κύριο λόγο σταθερή και ανιούσα, αλλά κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο είναι σταθερή και κατιούσα.

Συναισθηματική ένταση σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο

Πριν τη βλεμματική επαφή διαφορές στη συναισθηματική ένταση των πατέρων και των μητέρων δεν βρέθηκαν ($\chi^2=1,643$, $df=3$, $P=0,650$). Τα βρέφη επίσης δεν εμφάνισαν διαφορές στη συναισθηματική τους ένταση ανάλογα με το φύλο του γονέα ($\chi^2 =6.020$, $df=3$, $P=0,111$)

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής δεν βρέθηκαν διαφορές μεταξύ συναισθηματικής έντασης μητέρων και πατέρων ($\chi^2= 0,359$, $df=1$, $P=0,549$). Το ίδιο συνέβη και στη συναισθηματική ένταση των βρεφών. Η συναισθηματική ένταση των βρεφών δεν διέφερε ανάλογα με το γονεϊκό φύλο ($\chi^2=1,819$, $df=3$, $P=0,611$).

Δεν βρέθηκε διαφορά στη συναισθηματική ένταση μεταξύ μητέρων και πατέρων μετά τη βλεμματική επαφή ($\chi^2 =1,837$, $df=2$, $P=0,399$). Η συναισθηματική ένταση των βρεφών επίσης δεν διαφοροποιήθηκε λόγω του γονεϊκού φύλου μετά τη βλεμματική επαφή ($\chi^2=4,708$, $df=3$, $P=0,194$)

Συνοψίζοντας, φαίνεται ότι το γονεϊκό φύλο δεν επιδρά σημαντικά στη συναισθηματική ένταση, ούτε των γονέων, ούτε των βρεφών πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή.

Συναισθηματική ένταση σε συνάρτηση με την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή η συναισθηματική ένταση των γονέων πριν τη βλεμματική επαφή δεν δείχνουν να μεταβάλλονται ανάλογα με την ηλικία των βρεφών ($\chi^2 = 20,077$, $df =24$, $P=0,692$). Το ίδιο συμβαίνει και με τη συναισθηματική ένταση των βρεφών ($\chi^2=30,401$, $df=20$, $P=0,172$).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής η συναισθηματική ένταση των γονέων, επίσης, δεν άλλαξε ανάλογα με την ηλικία των βρεφών ($\chi^2 =4,446$, $df =8$, $P=0,815$). Το ίδιο συνέβη και με τη συναισθηματική ένταση των βρεφών. Δεν φάνηκε να μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία τους ($\chi^2=26.348$, $df =24$, $P= 0,336$).

Μετά τη βλεμματική επαφή συσχέτιση βρέθηκε μεταξύ μόνο της συναισθηματικής έντασης των γονέων και της βρεφικής ηλικίας. Κι αυτό φαίνεται από την ανιούσα συναισθηματική ένταση των γονέων στους 2.5 μήνες (0,4%) ($\chi^2 =31,347$, $df=16$, $P=0,012$). Αντίθετα, δεν βρέθηκε μεταβολή της συναισθηματικής έντασης των βρεφών ανάλογα με την ηλικία τους ($\chi^2= 29,526$,

df=24, P=0,201).

Συνοψίζοντας, μεταβολές στη συναισθηματική ένταση των γονέων ανάλογα με την ηλικία των βρεφών δεν βρέθηκαν πριν και κατά τη διάρκεια, αλλά μόνο μετά τη βλεμματική επαφή. Η συναισθηματική ένταση των βρεφών δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από την ηλικία τους ούτε πριν, ούτε κατά τη διάρκεια ούτε μετά τη βλεμματική επαφή.

Συναισθηματική ένταση σε συνάρτηση με το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών

Πριν τη βλεμματική επαφή η συναισθηματική ένταση των γονέων δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από τη βρεφική ηλικία και το γονεϊκό φύλο ($\chi^2=25.387$, df=24, P=0.385). Το ίδιο συνέβη και με τη συναισθηματική ένταση των βρεφών πριν τη βλεμματική επαφή. Δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από την ηλικία των βρεφών ή το γονεϊκό φύλο ($\chi^2=20.831$, df=24, P=0.649).

Κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής η συναισθηματική ένταση των γονέων δεν άλλαξε λόγω γονεϊκού φύλου και βρεφικής ηλικίας ($\chi^2=4.954$, df=8, P=0.762). Όσον αφορά τη συναισθηματική ένταση των βρεφών κατά το βλεμματικό επεισόδιο, φαίνεται πως δεν μεταβλήθηκε ανάλογα με το γονεϊκό φύλο και τη βρεφική ηλικία ($\chi^2=22.608$, df=24, P=0.543).

Μετά το βλεμματικό επεισόδιο υπάρχει συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικής έντασης των γονέων, του γονεϊκού φύλου και της βρεφικής ηλικίας, καθώς οι μητέρες εμφάνισαν ανιούσα και κατιούσα συναισθηματική ένταση στους 2.5 μήνες (0,7%) και κατιούσα συναισθηματική ένταση στους 2,5 μήνες (0,7%) ($\chi^2=31.989$, df=16, P=0.010). Η συναισθηματική ένταση των βρεφών, μετά τη βλεμματική επαφή, δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από το γονεϊκό φύλο και την ηλικία των βρεφών ($\chi^2=31.768$, df=24, P=0.133).

Συνοψίζοντας, η συναισθηματική ένταση των γονέων δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από γονεϊκό φύλο και ηλικία των βρεφών πριν και κατά τη διάρκεια, αλλά μόνο μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Αντίθετα, η συναισθηματική ένταση των βρεφών δεν φαίνεται να επηρεάστηκε από την ηλικία τους και το φύλο του γονέα σε κανένα από τα τρία διαστήματα.

Συζήτηση

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν αποδεικνύεται ότι οι γονείς είναι εκείνοι που κατά μέσο όρο ξεκινούν την βλεμματική επαφή σε σύγκριση με τα βρέφη και είναι εκείνοι που θα συνεχίσουν να τα κοιτούν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο. Αντίθετα, τα βρέφη είναι εκείνα που κατά κύριο λόγο τερματίζουν τη βλεμματική επαφή. Οι γονείς εκδήλωσαν με πολλούς τρόπους την προσπάθεια επικοινωνίας με το βρέφος τόσο πριν το βλεμματικό επεισόδιο, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη λήξη του. Για να προσελκύσουν την προσοχή των βρεφών τους χρησιμοποίησαν όσα μέσα διέθεταν, απτική, λεκτική και βλεμματική συμπεριφορά, μη λεκτική επικοινωνία και κινήσεις σώματος. Φαίνεται ότι οι γονείς χρησιμοποίησαν κυρίως την ομιλία για να επικοινωνήσουν με τα μωρά τους, τα κοιτούσαν σχεδόν διαρκώς και κινούσαν συνήθως κεφαλή και άκρα προκειμένου να τραβήξουν την προσοχή τους. Τα βρέφη έδειξαν να αλληλεπιδρούν με τους γονείς, να αντιδρούν κι εκείνα στις συμπεριφορές των γονέων με φωνοποιήσεις, με το βλέμμα, με τις κινήσεις του σώματος (κυρίως κινήσεις όλου του σώματος κατά το βλεμματικό επεισόδιο) και την μίμηση. Τέλος, φαίνεται πως η συναισθηματική κατάσταση των βρεφών επηρεάζεται από τις συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων (κυρίως από την ευχαρίστηση των γονέων) ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής με τους γονείς.

Φαίνεται πως ο μέσος όρος διάρκειας της βλεμματικής επαφής είναι 8.83 sec. Αυτό αποδεικνύει και τον ισχυρισμό των Farran και Kasari, οι οποίοι ισχυρίστηκαν ότι ο μέσος όρος διάρκειας του κάθε βλεμματικού επεισοδίου δεν ξεπερνά το 30 sec (Farran & Kasari, 1990). Τα βρέφη πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο έδειξαν ότι προτιμούσαν να κοιτούν κάπου αλλού παρά τους γονείς. Αντίθετα οι γονείς κοιτούσαν συνεχώς πολύ περισσότερο τα βρέφη τους, παρά κάπου αλλού, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο, σε σύγκριση με τα βρέφη, που κοιτούσαν τους γονείς μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τους Brazelton et al. (1974), Jaffe et al (1973) και Stern (1974), οι οποίοι υποστήριξαν, ότι οι μητέρες, όταν ξεκινήσουν τη βλεμματική επαφή θα περιμένουν μέχρι τα βρέφη

να τις κοιτάζουν και, όταν τα βρέφη τερματίσουν την βλεμματική επαφή, εκείνες θα εξακολουθούν να τα κοιτάζουν (Osofsky, 1979), Σ ένα παρόμοιο αποτέλεσμα κατέληξαν και οι Messer και Vietze (1984) οι οποίοι υποστήριξαν ότι οι μητέρες ήταν εκείνες που επεδίωκαν την έναρξη και τα βρέφη τον τερματισμό της βλεμματικής επαφής και ήταν εκείνες που θα κοιτούσαν τα βρέφη τους μέχρι εκείνα να τις κοιτάζουν. Οι γονείς, εφόσον είναι αυτοί που επιζητούν την επικοινωνία με τα βρέφη τους, να επιδιώκουν συνεχώς και με κάθε τρόπο να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των βρεφών τους. Έτσι λοιπόν δικαιολογείται και η παραπάνω συμπεριφορά. Τέλος, φαίνεται ότι η βλεμματική συμπεριφορά γονέων και βρεφών δεν επηρεάζεται από το φύλο του γονέα αλλά επηρεάζεται από την ηλικία των βρεφών. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός της ανωριμότητας του οπτικού συστήματος των βρεφών, το οποίο ίσως να είναι εκείνο που επηρεάζει τον προσανατολισμό του βλέμματος τόσο του βρέφους όσο και των γονέων.

Όσον αφορά την απτική συμπεριφορά πριν την βλεμματική επαφή οι γονείς προτιμούσαν να αγγίζουν περισσότερο το πρόσωπο του βρέφους, κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου να κουνούν το κορμό του βρέφους και μετά τη βλεμματική επαφή να αγγίζουν τα άκρα των βρεφών. Το γεγονός αυτό μπορεί να υποδεικνύει μια προτίμηση των γονέων στο άγγιγμα του προσώπου των βρεφών προκειμένου να κεντρίσουν την προσοχή τους, πράγμα που σημαίνει ότι ίσως τα βρέφη είναι πιο ευαίσθητα στο άγγιγμα του προσώπου τους. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι, η απτική συμπεριφορά των γονέων μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία των βρεφών τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο, ενώ η απτική συμπεριφορά των βρεφών μεταβάλλεται ανάλογα με την ηλικία τους μόνο κατά τη βλεμματική επαφή. Επίσης, όσον αφορά τη συσχέτιση της απτικής συμπεριφοράς των γονέων με την ηλικία των βρεφών αποδείχθηκε πως η απτική συμπεριφορά διέφερε μεταξύ μητέρων και πατέρων μόνο πριν τη βλεμματική επαφή, ενώ κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή τα αποτελέσματα δεν έδειξαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ απτικής συμπεριφοράς και γονεϊκού φύλου. Η απτική συμπεριφορά των βρεφών φαίνεται ότι δεν επηρεάστηκε από το γονεϊκό φύλο ούτε πριν, ούτε κατά τη διάρκεια,

ούτε μετά τη βλεμματική επαφή.

Αναφορικά με την λεκτική συμπεριφορά, οι γονείς χρησιμοποίησαν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο, την ομιλία για την επικοινωνία με τα βρέφη τους. Απο αυτό προκύπτει ότι ο μητρικός και ο πατρικός λόγος έχει ιδιαίτερη αξία για τα βρέφη, γιατί όπως υποστήριξε και ο Bornstein και οι συνεργάτες του (1992) μέσω του μητρικού λόγου μεταβιβάζεται στο μωρό η πρόθεση για επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση (Herrera, Reissland & Shepherd, 2003). Τα βρέφη από την άλλη μεριά, όπως ήταν αναμενόμενο, χρησιμοποίησαν μόνο φωνοποιήσεις πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο αλλά εμφάνισαν μια μεγάλη αύξηση των φωνοποιήσεων κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Το συγκεκριμένο εύρημα ίσως υποδεικνύει ότι για τα βρέφη οι φωνοποιήσεις αποτελούν τρόπο έκφρασης ευχαρίστησης ενδιαφέροντος και επικοινωνίας που συνοδεύει την βλεμματική συμπεριφορά. Επίσης βρέθηκε ότι οι λεκτικές συμπεριφορές μεταξύ μητέρων και πατέρων δεν διαφέρουν σημαντικά και ότι η λεκτική συμπεριφορά των γονέων τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, φαίνεται να επηρεάζεται από την ηλικία των βρεφών τους. Αντίθετα η λεκτική συμπεριφορά των βρεφών και στα τρία διαστήματα δεν φαίνεται να επηρεάζεται από την ηλικία τους.

Στη χρήση της μη λεκτικής επικοινωνίας οι γονείς και τα βρέφη δεν εμφάνισαν διαφορές. Και οι δυο έκαναν χρήση μη λεκτικής επικοινωνίας πριν, κατά και μετά τη βλεμματική επαφή. Ωστόσο, τα βρέφη εμφάνισαν χαμηλότερα ποσοστά από τους γονείς. Επιπλέον, οι γονείς παρουσίασαν μια αύξηση της μη λεκτικής επικοινωνίας κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου. Αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή οι γονείς προσπαθούν να επικοινωνήσουν και να διατηρήσουν την προσοχή των βρεφών τους με όσο το δυνατόν περισσότερους τρόπους.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι οι γονείς δεν εμφάνισαν διαφορές στις κινήσεις του σώματος τους πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο και φαίνεται πως κινούσαν κυρίως κεφαλή και άκρα για να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των βρεφών και να

αλληλεπιδράσουν μαζί τους. Αντίθετα τα βρέφη έδειξαν να κινούν πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο κεφαλή και άκρα, ενώ κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής κινούσαν όλο το σώμα τους (κεφαλή, κορμό και άκρα). Ίσως η συγκεκριμένη συμπεριφορά των βρεφών να αποτελεί έναν ακόμα τρόπο έκφρασης μαζί με τις φωνοποιήσεις. Επιπρόσθετα, αποδείχθηκε ότι οι κινήσεις του σώματος των γονέων επηρεάζονται από τη βρεφική ηλικία τόσο πριν, όσο κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή, ενώ από το γονεϊκό φύλο μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Οι κινήσεις του σώματος των βρεφών φαίνεται να επηρεάστηκαν τόσο από την ηλικία τους όσο και από το φύλο του γονέα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή.

Όσον αφορά τη μίμηση εκφράσεων προσώπου οι γονείς δεν έκαναν καμία προσπάθεια μίμησης πριν και μετά τη βλεμματική επαφή αλλά μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής. Τα βρέφη επίσης έκαναν προσπάθειες μίμησης των εκφράσεων των γονέων μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής αλλά σε μεγαλύτερη συχνότητα από τους γονείς. Από αυτό μπορεί να συμπεράνει κανείς, ότι αναγκαία για τη μίμηση είναι η βλεμματική επαφή. Για το λόγο αυτό η μίμηση συμβαίνει μόνο κατά τη διάρκεια της βλεμματικής επαφής.

Οι συναισθηματικές εκφράσεις των γονέων δεν άλλαξαν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Οι γονείς έδειξαν και στα τρία διαστήματα ευχαρίστηση. Αυτό ίσως δείχνει την πρόθεση των γονέων να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και να αλληλεπιδράσουν με τα βρέφη τους και τα θετικά συναισθήματα που τους δημιουργεί αυτή η αλληλεπίδραση. Αντίθετα, τα βρέφη πριν και μετά τη βλεμματική επαφή έδειχναν κυρίως ενδιαφέρον για τον εξωτερικό κόσμο. Κατά τη βλεμματική επαφή το ενδιαφέρον για τον εξωτερικό κόσμο εξαφανίστηκε και τα βρέφη έδειχναν κυρίως ευχαρίστηση και μετά ενδιαφέρον για τον σύντροφο. Αυτό ίσως εξηγείται από την προσήλωση του βλέμματος και της προσοχής του μωρού στον γονέα. Επιπρόσθετα, φαίνεται πως η βρεφική ηλικία επιδρά στις συναισθηματικές εκφράσεις γονέων και βρεφών. Αντίθετα, οι συναισθηματικές εκφράσεις γονέων και βρεφών δεν επηρεάζονται από το φύλο του γονέα. Αυτό είναι λογικό για τους γονείς καθώς και οι μητέρες και οι πατέρες επιθυμούν ουσιαστική επαφή και

επικοινωνία με τα βρέφη τους. Το σημαντικό όμως είναι ότι και τα βρέφη δεν μεταβάλλουν τις συναισθηματικές εκφράσεις τους ανάλογα με το φύλο του γονέα. Αυτό ίσως σημαίνει ότι δεν διαχωρίζουν τη μητέρα από τον πατέρα. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα είναι τελείως αντίθετο με τον ισχυρισμό των Colonnese, Zijlstra, Van Der Zande και Bogels (2012), ότι τα βρέφη έδειξαν συχνότερες θετικές συναισθηματικές εκφράσεις και μετατόπιση βλεμματος προς τις μητέρες. Το αξιοσημείωτο, όμως, είναι ότι κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου η συναισθηματική έκφραση των γονέων και ιδιαίτερα η ευχαρίστηση επηρεάζει τις συναισθηματικές εκφράσεις των βρεφών. Όταν οι γονείς έδειχναν ευχαρίστηση τα βρέφη ήταν πολύ περισσότερο ευχαριστημένα από όταν οι γονείς έδειχναν ενδιαφέρον, όπου η ευχαρίστηση απουσίαζε εντελώς. Αυτό ισχύει για την αλληλεπίδραση και με τους πατέρες και με τις μητέρες. Παρόλ' αυτά, η ευχαρίστηση που προκαλούν οι πατέρες στα βρέφη όταν και οι ίδιοι είναι ευχαριστημένοι είναι λίγο μεγαλύτερη από την ευχαρίστηση που προκαλούν οι μητέρες σε μια αντίστοιχη κατάσταση.

Η συναισθηματική ένταση, τόσο των γονέων, όσο και των βρεφών, ήταν κυρίως σταθερή, δείχνοντας έτσι ότι η συναισθηματική κατάσταση και των δυο συμμετεχόντων δεν αλλάζει εύκολα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή. Ωστόσο, μικρές διαφορές παρατηρήθηκαν μεταξύ γονέων και βρεφών. Οι γονείς εμφάνισαν σταθερή και κατιούσα συναισθηματική ένταση και στα τρία διαστήματα, ενώ τα βρέφη πριν τη βλεμματική επαφή εμφάνισαν σταθερή και ανιούσα συναισθηματική ένταση αλλά κατά τη διάρκεια και μετά το βλεμματικό επεισόδιο σταθερή και κατιούσα συναισθηματική ένταση. Το γεγονός αυτό ίσως υποδεικνύει, ότι τα βρέφη εμφανίζουν ανιούσα συναισθηματική ένταση πριν τη βλεμματική επαφή γιατί πρόκειται να ακολουθήσει βλεμματική επαφή, ενώ κατά τη διάρκεια και μετά τη βλεμματική επαφή εμφανίζουν κατιούσα γιατί γίνεται η προετοιμασία για τον τερματισμό της βλεμματικής επαφής. Επιπλέον, βρέθηκε ότι το γονεϊκό φύλο δεν επηρεάζει τη συναισθηματική ένταση ούτε των γονέων ούτε των βρεφών, γεγονός που αποδεικνύει ότι όντως τα βρέφη ίσως δεν διαχωρίζουν τον πατέρα από τη μητέρα, τουλάχιστον σε αισθηματικό επίπεδο. Τέλος, η ηλικία των βρεφών δεν επηρέασε την

συναισθηματική τους ένταση, επηρέασε όμως τη συναισθηματική ένταση των γονέων μετά τη βλεμματική επαφή.

Αυτό που αξίζει να αναφερθεί σ' αυτό το σημείο είναι ότι όλες οι συμπεριφορές που παρατηρήθηκαν στους γονείς εκτός του βλέμματος εμφανίζουν μια μικρή μείωση κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου, η οποία εξαφανίζεται μετά το βλεμματικό επεισόδιο όπου οι τιμές επιστρέφουν στα αρχικά ποσοστά. Αυτό το γεγονός μπορεί να ερμηνευθεί ως εφησυχασμό και ευχαρίστηση των γονέων κατά τη διάρκεια του βλεμματικού επεισοδίου (καθώς έχουν κεντρίσει το ενδιαφέρον του βρέφους) και προσπάθεια να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών πριν και μετά το βλεμματικό επεισόδιο.

Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει πολλούς περιορισμούς. Αρχικά ο αριθμός των υποκειμένων είναι πολύ μικρός. Ένα ακόμη μειονέκτημα είναι ο περιορισμός στο ηλικιακό πλαίσιο των παιδιών. Θα ήταν ενδιαφέρον να επεκταθεί η έρευνα σε μεγαλύτερες ηλικίες και να γίνει ανάλυση της βλεμματικής επαφής ανάμεσα σε μεγαλύτερο εύρος ηλικιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ayers, M. (2003). *Mother-infant attachment and psychoanalysis. The eyes of shame*. New York: Brunner-Routledge.
- Berger, J., & Cunningham, C. C. (1981). The development of eye contact between mothers and normal versus Down's syndrome infants. *Developmental Psychology*, 17(5), 678-689.
- Craig, G. J., & Baucum D. (2007). *Η ανάπτυξη του ανθρώπου* (μτφρ Π. Βορριά). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Cogen, P. M.. A.. (2000). *Eye contact between parents and children: A calming connection between two brains*. Pattycogenparenting.info. Retrieved from <http://www.pattycogenparenting.info/articles/eyeContact.html>
- Colonesi, C., Zijlstra, B. J. H., Van Der Zande, A., & Bogels, S. M . (2012). Coordination of gaze, facial expressions and vocalizations of early infant communication with mother and father. *Infant Behavior & Development*, 35 (3), 523-532.
- Damon, W. & Eisenberg, N. (1998). *Handbook of child psychology*. (vol. 3, 5th edition) Canada: Jonh Wiley & Sons.
- D' Entremont, B., Hains, S. M., & Muir, D. W. (1997). A demonstration of gaze following in 3- to 6-month-olds. *Infant Behavior & Development*, 20 (4), 569-572.
- De Graag, J. A., Cox, R. F. A., Hasselman, F., Jansen, J., & Weerth, C. (2012). Functioning within a relationship: Mother-infant synchrony and infant sleep. *Infant Behavior & Development*, 35, 252-263.
- De Schuymera, L., De Grootea, I., Desoetea, A., & Roeyersa, H. (2012). Gaze aversion during social interaction in preterm infants: A function of attention skills? *Infant Behavior & Development*, 35, 129-139.

- Δόικου, Μ. (2001). Συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων με οπτική ανεπάρκεια. *Ψυχολογία*, 8 (4), 431-450.
- Farran, D. C., & Kasari, C. (1980). A Longitudinal Analysis of the Development of Synchrony in Mutual Gaze in Mother-Child Dyads. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 11, 419-430.
- Felman, R.S. (2009) *Εξελικτική Ψυχολογία. Δια βίου ανάπτυξη* (μτφρ. Η. Μπεζεβέγκης). Αθήνα: Gutenberg. Τόμος Α
- Field, T., Healy, B., Goldstein, S., & Guthertz, M. (1990). Behavior-State Matching and Synchrony in Mother-Infant Interactions of Nondepressed Versus Depressed Dyads *Developmental Psychology*, 26 (1), 7-14.
- Fogel, A., Dedo, J. Y., & McEwen, I. (1992). Effect of Postural and Reaching on Gaze During Mother-Infant Face-to-Face Interaction. *Infant Behavior & Development*, 15, 231-244.
- Harel, H., Gordon, I., Geva, R., & Feldman, R. (2011). Infants in Nonsocial and Social Contexts of Increasing Dynamics: Visual Recognition Attention Regulation, and Gaze Synchrony. *Infancy*, 16(1), 69-90
- Heinmann, M. (1989). Neonatal Imitation, Gaze Aversion, and Mother-Infant Interaction. *Infant Behavior & Development*, 12, 495-505.
- Herrera, E., Reissland, N., & Shepherd, J. (2003). Maternal touch and maternal child-directed speech: effects of depressed mood in the postnatal period. *Journal of affective disorders*, 81 (1), 29-39.
- Keller, H., & Gauda, G. (1987). Eye contact in the First Months of Life and its Developmental Consequences. *Advances in Psychology*, 46, 129-143.
- Κοκκινάκη, Θ. (2008). Η Επίδραση της Σειράς Γέννησης στις Βρεφικές και Πατρικές

Συναισθηματικές Εκφράσεις κατά τη Διάρκεια των Πρωτοσυνομιλιών: Μια Προκαταρκτική Μελέτη. *Ψυχολογικά Θέματα*, 14, 7-33.

Koulomzin, M., Beebe, B., Anderson, S., Jaffe, J., Feldstein, S., & Crown, C. (2002). Infant gaze, head, face and self-touch at 4 months differentiate secure vs. avoidant attachment at 1 year: A microanalytic approach. *Attachment & Human Development*, 4 (1), 3-24.

Kuroki, M. (2007). The effect of positive emotion on infants' gaze shift. *Infant Behavior & Development*, 30, 606-614.

Lavelli, M., & Poli, M. (1998). Early Mother-Infant Interaction During Breast-And Bottle-Feeding. *Infant Behavior & Development*, 21 (4), 667-684.

Lehalle, H., & Mellier, D. (2009). *Ψυχολογία Ανάπτυξης. Παιδική ηλικία και εφηβεία* (μτφρ. Λ. Μπεζέ). Αθήνα: Πεδίο.

Marquette, L., Helbraun, E., Beebe, B., & Jaffe, J. (1998) Microanalysis of mother-infant self-comfort behavior in dyads reporting high, mid-range, and low maternal depressive symptoms. *Infant Behavior & Development*, 21, 554.

Messer, D. J., & Vietze, P. M. (1984). Timing and Transitions in Mother-Infant Gaze. *Infant Behavior & Development*, 7, 167-181.

Morales, M., Mundy, P., & Rojas, J. (1998). Following the direction of gaze and language development in 6-month-olds. *Infant Behavior & Development*, 21(2), 373-377.

Mussen, P. H., Conger, J. J., Kagan, J., & Huston, A. C. (1990). *Child Development and Personality*. New York: Harper Collins

Osofsky, J. D. (1979). *Handbook of Infant Development*. Canada: John Wiley & Sons.

Papalia, D. E., & Wendkos Olds, S. (1995). *Human development*. United States of America: Mc Graw-Hill

- Peery, J. C., & Stern, D. N. (1975). Mother-infant gazing during play, bottle feeding and spoon feeding. *The Journal of Psychology, 91*, 207-213.
- Reissland, N., & Shepherd, J. (2002). Gaze direction and maternal pitch in surprise-eliciting situations. *Infant Behavior & Development, 24*, 208-417
- Robson, K. S. (1967). The role of eye-to-eye contact in maternal-infant interaction. *Journal of Child Psychological Psychiatry, 8*, 13-25.
- Rödholm, M. (1981). Effects of father-infant postpartum contact on their interaction 3 months after birth. *Early Human Development, 5(1)*, 79-85.
- Rödholm, M., & Larsson, K. (1979). Father-infant interaction at the first contact after delivery. *Early Human development, 3 (1)*, 21-27.
- Σακελλαρόπουλος, Π. (1998). *Σχέσεις μητέρας-παιδιού τον πρώτο χρόνο της ζωής*. Αθήνα: Παπαζήσης
- Shaffer, D. R. (2004). *Εξελικτική ψυχολογία. Παιδική ηλικία και εφηβεία* (μτφρ Ε. Μακρή-Μπότσαρη). Αθήνα: Έλλην.
- Stern, D. N. (1977). *The first relationship: Infant and mother*. Cambridge: Harvard University Press
- Stifter, C. A., & Moyer, D. (1991). The Regulation of Positive Affect Gaze Aversion Activity during Mother-Infant Interaction. *Infant Behavior & Development, 14*, 111-123.
- Szufnarowska, J., Nomikou, I., & Rohlfling, K. J. (2013). Educating attention. Recruiting, maintaining, and framing eye contact in early natural mother–infant interactions. *Interaction Studies Social Behaviour and Communication in Biological and Artificial Systems, 14(2)*, 240-267.
- Wenar, C., & Kerig, P. K. (2008). *Εξελικτική Ψυχοπαθολογία. Από την Βρεφική Ηλικία στην Εφηβεία*. Αθήνα: Gutenberg

Wilmshurst, L. (2011). *Εξελικτική Ψυχοπαθολογία. Μια αναπτυξιακή προσέγγιση* (μτφρ. Η. Μπεζεβέγκης). Αθήνα: Gutenberg